

BUSKAP

1

2004

Redaksjon

Tlf. 62 52 06 00
Ansvarlig redaktør:
Jan Erik Kjær
e-post: jan.erik.kjaer@geno.no
Journalist: Rasmus Lang-Ree
e-post: rasmus.lang.ree@geno.no
Journalist: Solveig Goplen
e-post: solveig.goplen@geno.no

Redaksjonsråd

Avd.leder Arne Ola Refsdal
Konsulent Åse Flittie Anderssen
Avsleder Torstein Steine
Fagansvarlig Karin Spanne

Annonser

Adapt DA
v/Aksel H. Karlsen
Rådhusgt. 6, 428 - Torget Vest
3016 Drammen
Tlf. 32 83 73 83 - 911 99 886
Faks 32 83 73 82
e-post: adapt@online.no

Utgiver

GENO - Avl og semin
2326 HAMAR
Tlf. 62 52 06 00
Faks 62 52 06 10

Medlemmer av GENO får BUSKAP
tilsendt. Forøvrig kan abonnement
tegnes for kr 500,- pr. år direkte til

GENO - Avl og semin,
2326 Hamar

Utkommer 8 ganger i året

BUSKAPs 56. årgang

Internett:
www.buskap.no

Grafisk formgivning:
Ulf Bekkelund

Grafisk produksjon:
Gjøvik Grafiske as

Forsidefoto:

Kalver i iglo på Mære landbruksskole.
Foto: Jan Erik Kjær

NO ISSN 0807-5069

Blader merket er medlem av
Den Norske Fagpresses Forening

fagpressen

Opplagskontrollert

Grønn omsorg
- side 14

Dronninga - side 22

Sporer i fôret
- side 26

NRF på NRK
- side 27

Protein - side 28

Leder

Ny kapital til nytt fjøs? 4

Helse Fruktbarhet Miljø

Unngå høyt sporeinnhold 26

Klauvhelsa under lupen 34

Ny helseattest for livdyrhandel 40

Fôr og fôring

Proteinprosenten 28

Fôring i tidlig laktasjon 30

Innredning Teknikk

Kalver i iglo 20

Fra gamle steinmurer til mjølkerobot 42

Intervjuer Reportasjer

Satser med kaldfjøs og NRF 8

Samfunnet trenger Grønn omsorg 12

Arena for omsorg 14

Klare for Grønn omsorg 16

Dronninga av Gudbrandsdalen 22

Smittevern i praksis 38

Penger i crossing 48

Organisasjon

Direktørens side: Spennende muligheter 18

Markedsspalten 36

GENO global 37

Forskjellig

Årsutskift Buskap 6

Vandrestilling 24

Leserinlegg: Fjøsvandring 24

Den sosialdemokratiske kua 27

Nuppi fra Alvdal 41

Nytt fra Storfekjøttkontrollen 45

Fremtidbonden 46

Vi i TINE 50

Ansvarlig redaktør

Jan Erik Kjær •

Leder

Ny kapital til nytt fjøs?

Det diskuteres alternative løsninger på kapitaltilgang i samvirke. Aksje- og andelsselskap er mye brukt som finansieringsform i landbrukskooperativ blant annet i Danmark, men for norske bønder er dette nytt. GENO vurderer nå en slik løsning for eliteoksefjøset som skal bygges på Store Ree. Dette er det siste fjøset i venteoksesystemet der tapping av eliteoksesæd skal foregå. Kostnadsrammen er satt til 14–19 millioner kroner. Dette kommer i tillegg til de 56 millionene som resten av venteokseanlegget allerede har kostet. Ledelsen i GENO tenker altså å la medlemmene være med på å finansiere eliteoksefjøset gjennom kjøp av aksjer eller andelsbrev. Når eksportinntektene passerer 10 millioner kroner skal man betale ut et aksjeutbytte.

De norske samvirkeorganisasjonene for landbruket ble i sin tid etablert ved at eierne bidro med innskudd. I årenes løp har organisasjonene opparbeidet en egenkapital gjennom tilbakeholdt overskudd. Dette anses som en felleskapital som ikke eierne kan gjøre krav på. Et system med ny individuell kapital vil si at medlemmene stiller nye penger til disposisjon, hvor en eventuell fortjeneste senere kan utbetales etter spesielle opplegg.

Slike individuelle andelsbrev/aksjer kan derfor anses som et tilbud til eierne om å sikre sin egen virksomhet og ta del i verdiskapningen til samvirket. Denne formen for pengeplassering har større risiko enn å plassere pengene i banken, men byr samtidig på muligheten for langt bedre avkastning i gode år. Går foretaket dårlig, kan andelsbrevene i verste fall bli nedskrevet eller gå tapt.

Det grunnleggende prinsippet for samvirke er at det er brukereid, brukerstyrt og at det har brukernytte. Dersom den nye kapitalen som skytes inn fra medlemmene knyttes opp mot gårdens produksjonsomfang og skal være med på å sikre hver enkelt eiers økonomi, kan dette også regnes som en samvirkevariant.

Det er for eksempel dette opplegget Prior vil bruke når de nå vurderer å innføre såkalt

individuell egenkapital i selskapet, der hver produsent betaler inn etter hvor stor produksjonskapasitet hun har. Østfold Eggsentral opprettet før fusjonen med Prior et slikt system. Der ble det etablert såkalte ansvarlige lån som ble kontoført den enkelte eier. Disse lånene står til selskapets disposisjon og man får pengene tilbakebetalt dersom man slutter med eggproduksjon eller ved en gårdsoverdragelse.

Svenskene diskuterer for tiden kapitaltilgangen til Arla. Forslaget der bygger på å innføre en ordning med omsettelige andelsbevis med krav på en del av foredlingsgevinsten. Dette vil si et prinsipp som bygger på eiernytte gjennom å ivareta høyest mulig pris på leverandørproduktene og derigjennom sikre deltakernes økonomi. Andelsbevisene baseres på gårdens mjølkekvote og det skal gå an å handle med andelsbevisene mellom bøndene.

Dersom samvirkeforetaket lokker med utbytte på innskutt kapital må foretaket derimot defineres som et aksjeselskap. Blant annet vil man ikke kunne få registrert selskapet som et samvirkeforetak i Brønnøysundregistrene og vil derfor bli skattepliktig.

Ved et slikt opplegg må utbyttet per aksje være likt for alle og innbetalingssummen må ikke knyttes opp mot gårdens eller mjølkekventas størrelse. Prinsippet er ganske likt børsnoterte selskap, men i denne sammenhengen er det kun medlemmer som får tilbud om å kjøpe aksjer.

Hvor vidt en slik ordning for eliteoksefjøset til GENO skal etableres som et aksjeforetak eller bygge på opplegget med andelsbrev må som vi forstår vurderes. Første steg er derimot at GENO går for en slik finansiering av det nye fjøset. Skulle det bli resultatet har organisasjonen en todelt målsetting; å skaffe kapital samtidig som man ser en gevinst i styrket eierskapsfølelse. Prisen på andelene/aksjene blir selvsagt avgjørende for hvilke medlemmer som føler de har mulighet for å være med på dette. En negativ driftskreditt er naturligvis et dårlig utgangspunkt for gambling.

Årsutskrift Buskap

Årsutskrift Buskap er utskriften de fleste mjølkeprodusenter bruker til å evaluere siste års resultater, og sette opp plan for neste års satsingsområder på fjøset.

Arsutskrift Buskap er et naturlig tema for diskusjon i smågrupper og gjennomgang sammen med rådgiver. Det å se på utviklingen fra år til år og sette seg noen mål for drifta i egen besetning er en god arbeidsmåte. Mange bønder er lommekjente og kan finne fram på utskriften i blinde. Likevel er det hvert år nye mjølkeprodusenter som mottar utskriften for første gang.

Nedenfor gjengis oppsummering fra gjennomgangen til denne bonden. Besetningens resultater er gode for kriteriene mjølkekvalitet, kvotetilpassing og helsestatus. Besetningen drives økologisk. Den litt lave leveringsprosenten skyldes mjølkeføring av kalvene fram til tre måneders alder. Det er godt samsvar mellom energiinnhold målt i kukontrollprøver og prøvene tatt av tankbilen. Besetningen leverer elite-mjolk gjennom hele året og tørrstoffinnholdet er meget høgt.

Utfordringene for besetningen er helt klart å få kalv i kua. Fruktbarhetsstatusen forteller at det er forholdsvis mange omløp i besetningen, noe som resulterer i 13 måneders kalvingsintervall. Kvigene er 25 måneder når de kalver første gang. Det er i tillegg utrangert tre kyr fordi de ikke har tatt seg med kalv. Besetningen har gjennomgående lave ureatall i vinterhalvåret. På sommeren stiger ureaverdien til mer normale nivåer. Både kraftfôrnivå og ytelsesnivå er moderat. Besetningen bruker hjemmeavlet kraftfôr med lave PBV-verdier. Årsutskrift Buskap gir signaler om at PBV-innholdet i vinterfôringa bør økes noe. Dermed kan det være mulig at kyrne som kalver seinsommer og høst/vinter vil vise bedre brunst. Anbefalt strategi er å jobbe med å få til mer protein i fôrrasjonen.

Solveig Goplen

PRODUKSJONSTILPASSING	
Kvote, l	80340
Kvote pr. årsku, l	5579

Informasjon om oppfyllingsgrad av kvote og kvotestørrelse per årsku.

FØRING, mjølkekyr	
FEm totalt pr. årsku	4836
100 kg EKM	74

Her er det samlet all info om rapportering av kraftfôr og grovfôr i løpet av året. Her ligger det mye skjønn og mer og mindre kvalifisert tipping bak. Det sikreste tallet er FEm kr.fôr per årsku. Det som legges til grunn er FEm kraftfôr rapportert på alle veiinger gjennom året. FEm kr.fôr per 100 kg EKM er en tallverdi som brukes mye når kraftfôrnivå diskuteres. For å finne tallet deles antall FEm som er brukt per årsku på antall kilo mjolk korrigert for innhold av fett og protein(EKM), dvs Fem kraftfôr per årsku/(kg EKM per årsku/100)

MEIERILEVERANSE	Jan.	Febr.
% av meierilev.	9,0	6,0

Denne rubrikken inneholder all informasjon om leveranse og mjølkekvalitet i gjennom året. Her finner du hvor mye mjolk som er levert hver måned til hvilken kvalitet og til hvilken pris. Rubrikken inneholder også informasjon om gjennomsnittlig ureaverdi av tankprøvene per måned og fordelinga av kalvinger gjennom året.

ØKONOMI
Mjølkeleveranse, l pr. årsku

Her er det prøvd å tallfeste hvordan besetningen kommer ut sammenlignet med de andre besetningene som

ligger i samme sone innenfor eget meieriselskap. Parameterne som benyttes er mjølkepris, FEm kraftfôr per årsku og FEm grovfôr per årsku.

HELSE	Antall behandla kyr	Behand pr. årski
Ketose	0	0,0

Rubrikken helse inneholder informasjon om hvor mange ulike kyr som er behandlet for de ulike sykdommene. Antall behandlinger totalt per sykdom blir så dividert på antall årskyr. Dermed brukes begrepet behandling per årskyr. I tillegg registreres antall behandla kviger og kvigekalver. Helserubrikken inneholder også info om hvor mange kyr som er utrangert pga høgt celletall/mastitt eller andre sykdommer.

FRUKTBARHET	(* = 1.10. - 3)
* Ant. 1.-gangs ins./par./embryo-ov	

Her finnes info om hvordan insemineringsarbeidet har gått. Rubrikken er delt opp i kviger og kyr. Dermed kan en lett se hva som går bra og hva som går mindre bra. Det finnes tall for innkalvingsalder og antall måneder mellom kalvingene. Informasjonen om fruktbarhet følger ikke kalenderåret, men seminåret som går fra 1/10–30/9.

Det hele oppsummeres i FS tallet som er et samlebegrep for fruktbarhetsstatusen i besetningen.

AVDRÅTT i kontrollen
Antall årskyr

Her finner du informasjon om antall årskyr. Ei kvige som kalver midt i året inngår med førdager fra kalvingsdato og ut året. Ei ku som kalvet før 1. januar i 2003 og som har vært i

FS tallet

FS-tallet er en indeks som beregnes først og fremst for å få et bilde av fruktbarheten i den enkelte besetning. I formelen for utregning av FS-tallet inngår:

- Ikke-omløpsprosenten (i.o.-%) etter 60 dager (+ 0–3 dager omløps-%).
- Antall inseminasjoner som er utført i gjennomsnitt per ku/kvige,
- Gjennomsnittsavstand fra kalving til siste inseminasjon.
- Utsjaltinger på grunn av manglende fruktbarhet.

FS-tallet påvirkes i relativt sterk grad av avstanden fra kalving til siste inseminasjon og i.o.-% etter 60 dager, mens det er noe svakere sammenheng mellom FS-tallet og antall inseminasjoner per påbegynt ku/kvige. Dersom flere dyr i besetningen er sjaltet ut på grunn av dårlig fruktbarhet, vil også det påvirke FS-tallet i negativ retning.

232004120915B												ÅRSUTSKRIFT BUSKAP			Utskriftsdato: 29/01/03				
Distrikt Råd												Middeltallene referer seg til							
120 18												1411 buskaper i sone B							
Fylke Kom Gard Pk Sjs												innenfor eget meieriselskap							
PRODUKSJONSTILPASSING												ØKONOMI			AVDRÅTT i kontrollen				
Kvot, l		80340		Mjølkeleveranse, l pr. årsku		Buskap		Middel		Avvik, kr/årsku		Antall årskyr		14,4					
Kvot pr. årsku, l		5579		Mjølkepris, kr pr. l		4,19		3,68		0,51		Mjølk, kg pr. årsku		6370					
Meierileveranse, l		76811		Kraftfôr, FEm pr. årsku		1285		1615		330		EKM, kg pr. årsku		6533					
Leveranse i % av kvote		95,6		Grovfôr, FEm pr. årsku		3551		3099		-452		Total produksjon, kg mjølk		91728					
												Leveringsprosent		86,3					
												Fett, %		4,06					
												Protein, %		3,59					
												Laktose, %		4,60					
FØRING, mjølkekyr												FRUKTBARHET (* = 1.10. - 30.9.)			AVL (* = 1.10. - 30.9.)				
FEm totalt pr. årsku		4836		Ketos		0		0		0		Kyr pr. 31. desember		104		3			
FEm tot. pr. 100 kg EKM		74		Mjølkefeber		0		0		0		Fedre til kyr pr. 31. des.		105		9			
Totalt fôr-forbruk, FEm		69635		Kl. mastitt, alv/mod		0		0		0		1. gangs bedekn.		Alle bedekninger					
Herav utgjør				Andre mastitter		1		0		0		* % Ungoksesæd		44		41			
KRAFTFOR		26,6		Spenseskader		0		0		0		Antall							
BEITE		28,6		Brunstproblemer		0		0		0		* Kalvinger etter seminokse		18		100			
SURFOR GRAS		24,7		Helsestatus, alle sjukdommer:															
HØY		10,4		Kyr		4		0		28									
ANDRE FORSL.		8,7		Kviger/kv. kalver		2													
ROTVEKSTER		1,1		Kyr utrangert pga.:		Antall		% av årskyr											
				Høgt celletall/mast.		0		0											
				Andre sjukdommer		0		0											
FEm kraftfôr pr. årsku		1285		FS-tallet i perioden		01/10/01 -		Svak under 40		Middels 40 - 80		God over 80							
FEm kr. fôr pr. 100kg EKM		20		30/09/02				40											
MEIERI-LEVERANSE												DYR							
% av meierilev.		9,0		1. jan. 2002		+ født		+ kjøpt		+ fra yngre		- solgt		- mista		- til eldre		1. jan. 2003	
Normpris, øre/l		370		370		370		370		370		370		370		370		15	
Tillegg, øre/l		* 52		* 52		* 58		* 52		* 46		* 58		* 58		* 58		15	
Trekk, øre/l		0		0		0		0		0		0		0		0		15	
Bakterieinnhold		50		50		50		50		50		50		50		50		15	
Lukt/smak kl.		1		1		1		1		1		1		1		1		15	
Celler, 1000/ml		69		59		79		94		117		124		103		137		151	
Sporer, klasse		1		1		1		1		1		1		1		1		1	
Kvalitetsklasse		E		E		E		E		E		E		E		E		E	
Fett, %		4,10		3,90		3,90		4,00		4,00		3,70		4,10		3,80		3,60	
Protein, %		3,50		3,50		3,60		3,50		3,40		3,60		3,60		3,40		3,40	
Laktose, %		4,50		4,53		4,51		4,60		4,68		4,69		4,65		4,63		4,60	
Urea, mmol/l		2,6		2,1		4,2		3,3		5,2		4,8		3,0		4,9		4,1	
Ant. kalvinger		3		3		3		3		1		2		3		1		2	
MEIERI-LEVERANSE												SLA-KT							
Klasse		E, U, R		O		P		1/2		3		4/5		Middel		alder, md		vekt, kg	
Kvige		1								1				20		239		366	
Kastr.																			
Okse																			
U. okse																			
Kalv																			
Sum		3		8		5		6											

buskapan hele året, vil telle som ei årsku. I tillegg inneholder rubrikken informasjon om hvor mye av den mjølka som produseres i besetningen som blir levert meieriet. Rubrikken inneholder også viktig informasjon om innholdet av fett, protein og laktose målt ved hjelp av kukontrollprøver. Det bør være minst mulig avvik mellom denne og info i rubrikken for meierileveranse.

AVL (* = 1.10. - 30.9.)	Middel
Kyr pr. 31. desember	

Her finnes info om besetningens gjennomsnittlige indeks og avlsverdi både for kyr og fedre. I tillegg finnes info om hvor mange ungoksesæd som er brukt og hvor mange kalver som er etter seminokse.

DYR	1. jan. 2002	+ født	+ kjøpt
Kyr	15		

Her finner du dyreflyten i besetningen gjennom året.

SLA-KT	Klasse			Fettgruppe	
	E, U, R	O	P	1/2	3
Ku	2	4	1	5	
Ung ku		2	2		
Kvige	1			1	
Kastr.					
Okse					
U. okse					
Kalv		1	1		
Sum	3	8	5	6	

Her finner du all info om slakt og slaktekvalitet på alle storfe som er levert sist år.

Satser med kaldfjøs og NRF

Rasmus Lang-Ree – tekst og foto

Ingebret Bø gikk med tanker om å bygge ut sitt eget fjøs da idéen om samdrift dukket opp. Det endte med at tre blad Bø gikk sammen og bygde nytt stort kaldfjøs. Ingebret angrer ikke på den beslutningen. Dessuten fikk han nytt fjøs på tunet – selv om tomte nyfjøset er bygd på nå er skilt ut fra gården og eies av samdrifta. Egeninnsats til halvannen million forteller om en tøff byggeperiode. Fire millioner endte byggesummen på, men da har de fått et moderne og funksjonelt fjøs med 60 kubåser, binger til 32 ungdyr, kalvebinger og to ganger tre tandem mjølkestall. Fjøset er bygd for større produksjon enn de har i dag, men Ingebret tror det er mer sannsynlig at ekspansjonen kommer gjennom ny deltaker i samdrifta enn oppkjøp av kvote.

Så langt har samarbeidet gått veldig bra. Ingebret legger vekt på at de brukte mye tid på å utforme samdriftavtalen før de begynte å bygge og at alle tre er aktive deltakere og interessert i fjøsstell.

Avl for jur

Deltakerne med samme etternavn har hvert sitt departement i samdrifta. Dan Frode er den som tar seg av fôr dyrkingen, Anders fyller rollen som daglig leder og økonomisjef, mens Ingebret er sjef for avlsarbeidet. Med sin interesse for avlsarbeid og vervet som GENO-kontakt i produsentlaget var det ikke unaturlig at han fikk denne rollen. «Avlssjefen» driver en målrettet avl i NRF-buskskapen. Mange pene dyr i besetningen og to kalver som skal til Øyer for testing vitner om at arbeidet har gitt resultater. Fruktbarhet, protein og mastitt er egenskaper som vektlegges og juropplysningene studeres nøye.

– Jeg vil ikke ha jur som soper

Med nytt og moderne fjøs og bra dyremateriale har Midtbø Samdrift på Jæren posisjonert seg for framtida.

golvet, sier Ingebret. Tidligere var det en del dyr med jur som var både vide og lave, men nå er jeg veldig bevisst på å få mest mulig høyreiste kyr. Jeg ønsker ikke først og fremst alt for stor avdrått, men vil ha friske kyr med lette kalvinger. Og helst vil jeg ha de både røde og kollete og bruker aldri svarte okser på svarte kyr, avslutter han.

Ingebret bruker mest gode okser på lovende kviger og ser nøye på morlinjene. I tillegg brukes de beste oksene på de kyrne som har vist seg best etter to til tre laktasjoner. God avstamming er ingen ulempe ved salg av kviger. Selv om de fleste kvigene settes på blir noen solgt på auksjon, og planen er å fortsette med dette.

I Midtbø Samdrift er de godt fornøyd med NRF-kua.

– Jeg greier ikke å komme på noe jeg er misfornøyd med, svarer Ingebret på spørsmålet om det ikke er noe å sette fingeren på.

«Voksenkvige-avdeling»

Fjøset er delt med tre liggebåsrekker for kua på ene siden og ungdyr- og kalvebinger på den andre. I ungdyrbingene har de valgt en løsning med kompaktmatt som heller mot spaltearealet foran fôrhekken. Gjødsla måkes ut fra liggearealet morgen og kveld. De har ikke montert fanghekk, men når de gir kraftfôr før de går inn i bingen får de utføre måkinga i fred.

I ku-delen av fjøset er det avsatt plass til en «voksenkvige-avdeling». Her går kvigene fra de er halvannet år og fram til de kalver. I denne perioden får de kontakt med

kyrne og blir roligere når de slippes inn til kyrne etter kalving. I andre enden er det laget en tilsvarende avdeling for sin-kyr. Kalvingene foregår i egen kalvingsbinge. Kalven går sammen med kua et halvt døgn før den overføres til kalveavdelingen. Kalvene får fri tilgang til både mjølk og kraftfôr fram til de avvennes når de er ni til ti uker gamle, men Ingebret forteller at de er litt usikre på om de skal fortsette med fri tilgang på kraftfôr. Med et daglig opptak på åtte til ni liter mjølk kan det hende føringen blir i sterkeste laget.

Mätte fjerne port på kraftfôrautomat

Er det noe dere ville gjort annerledes hvis dere skulle bygd på nytt?

– Skulle vi bygd på nytt ville vi valgt liggebåser for oksene, sier Ingebret. En slik løsning ville redusert behovet for å måke møkk. Det kunne også vært greit med fanghekker i ungdyrbingene selv om jeg synes det har gått greit å få skrappt møkka uten.

Hvordan gikk overgangen til det nye fjøset da dere tok det i bruk i august i fjor?

– De nye spaltene slet for mye på klauvene og vi fikk en del klauvproblemer fra innflytting i august og fram til februar. Etter det har det fungert veldig bra, sier Ingebret Bø. Han forteller at de også har måttet gjøre en tilpasning med kraftfôrautomatene. Tre av kyrne reagerte på lyden av porten som lukket seg og rygget ut igjen. De valgte derfor å fjerne porten på den ene automaten. Ulempen er at det blir flere ut-

Midtbø Samdrift i Randaberg kommune i Rogaland

- Anders Bø, Dag Frode Bø og Ingebret Bø
- Areal: 400 dekar (inkludert leid areal)
- Kvote: 260 tonn
- Avdrått: 7 000 kg
- Protein: 3,4 prosent
- Årskyr: 42
- Kraftfôr FEm/100 kilo mjølk: 22

■ Tore Joa, rådgiver i TINE (f.v.), synes de har mange fine dyr i Midtbø Samdrift.

jaginger når det ikke er port. Det viser seg at de som jages ut før de har fått rasjonen sin ikke går inn igjen for å ta resten. Derfor registrerer de ti prosent høyere fôrforkbruk i automaten med port.

Det er montert gardiner ved inngangen til mjølkestallen. Ingebret forteller at dette er mest for å hindre trekk.

– Det er hustrig å mjølke i trekk, og for oss har dette vært problemet og ikke lave temperaturer.

I selve fjøset er det lite trekk selv om det er store mengder luft som

slippes inn gjennom vindbremsdukene i veggene. Fram til november er det åpent slik at kyrne fritt kan gå ut på beite om dagen. Selv om det kan bli lave temperaturer i fjøset er kyrne sikret lunkent drikkevann. Spillvarmen fra mjølketanken brukes til å varme opp drikkevannet. I sommer måtte de kutte ut oppvarmingen fordi kyrne ga tydelig til kjenne at de ikke ville ha lunkent vann når det var varmt i været. For fortsatt å benytte spillvarmen kjørte de den inn på varmtvannsberederen.

Fôrer med poteter

Grovfôret er silo eller rundballer av vanlig eng eller raigras. De har tilgang til vaskede poteter fra et pakkeri i nærheten og gir kyrne fra 5–10 kilo om dagen. Økonomisk er dette gunstig med en fôrehetspris på 1,20 kroner. Graset fôres ut med avlesservogn, og foran på traktoren har de montert en vender som mäter ut potetene. Hjul på traktor og vogn gir tilstrekkelig knusing av potetene uten at det innebærer noe ekstra arbeid. Denne fôrsammensetningen gjør at de klarer en ytelse

Fortsetter neste side

Satser med kaldfjøs og NRF

Fortsetter fra
foregående side

■ **Mye lys og luft i fjøset gir godt miljø for både folk og dyr.**

på 7 000 kilo med bare 22 føreheter kraftfôr per 100 kg mjølk.

– Vi har plass nok i fjøset med den avdråtten vi har nå, men på sikt ønsker vi å komme opp på en avdrått på 7 500 til 8 000. Det er ingenting som tilsier at vi ikke skal klare dette, sier Ingebret.

Fra kontorpaviljongen i enden av fjøset har samdriftskameratene en misunnelsesverdig kontor plass. Plasseringen av kontoret hevet over fjøsnivået og store vindusflater gir en panoramautsikt over hele fjøset. Kontorarbeid kan kombineres med et våkent blikk for det som skjer i fjøset. Ingebret kan fortelle at dette ikke bare handler om fin utsikt. I

■ **Ingebret Bø er fornøyd med NRF-kuar og prioriterer friske kyr med lette kalvinger.**

forbindelse med et møte oppdaget de ei ku som hadde satt seg fast i kraftfôrautomaten. Et kort møteavbrekk forhindret at noen skade skjedde, men hadde de ikke kommet til så raskt kunne det endt ille.

På dataskjermen kan det meste hentes fram – også indikasjoner på brunst. Kyrne har pedometer (aktivitetsmåler) integrert i transponderen og dette er nyttig informasjon i arbeidet med brunstkontrollen.

– Vi får som regel – men ikke alltid – en tidlig beskjed om at brunst er i anmarsj og kan følge ekstra nøye med disse kyrne. Men vi inseminerer aldri på fottrinn alene, fastslår Ingebret! ■

Samfunnet trenger Grønn omsorg

Det var i Vestfold og Rogaland man startet med organisering av Grønn omsorg ute hos gårdbrukere for 15 år siden. Slik ble dette foregangsfylker for en nasjonal satsing som gikk som et prosjekt i årene 2000–2002. På dette prosjektet deltok i tillegg til disse to fylkene også Østfold, Hedmark og Hordaland.

Tanken bak Grønn omsorg er å gi et aktivitets- og omsorgstilbud til barnehager, skoler, barnevern og helse- omsorgs- og sosialtjenesten. Det hele er i dag samlet under benevnelsen «Inn på tunet» hvor man har satt gården i fokus som en ressurs for kommunal omsorgsvirkosomhet. Du finner mer informasjon om dette på www.innpaaatunet.no som driftes av selskapet for Norges Vel. På landsbasis utgjør Grønn omsorg 500 årsverk spredd rundt på gårder i Norge. Over halvparten av landets kommuner er i dag kunder i systemet.

Med det landsdekkende prosjektet som bakgrunn tok jordbruks-sjefen i Gjøvik kommune initiativ til et prosjekt som kalles Prosjekt Grønn omsorg i Gjøvik. Dette omfatter i dag 13 årsverk fordelt på 11 gårdsbruk i kommunen. Seks av disse gårdene driver med mjølkeproduksjon. Prosjektet startet i 2000 og var planlagt avsluttet 31.12 2003, men kommunen har nå vedtatt å fortsette ut 2004. Olav Ringsrud er ansatt som prosjektleder og fungerer som koordinator og bindeledd mellom institusjonene og gårdbrukerne som driver med Grønn omsorg. En viktig oppgave er kursing og opplæring. Målsettinga med prosjektet er tredelt:

- Brukerne av tilbudet skal sikres et kvalitetsmessig godt tilbud – individuelt tilpasset den enkeltes behov og mestringsevne.
- Landbruksnæringa kan gjennom

dette utvikle en tilleggsnæring som et supplement til det eksisterende omsorgstilbudet som foregår i offentlig regi.

- Det offentlige skal også være tjent med å være kunde i systemet, først og fremst på grunn av de gode resultatene man kan vise til for brukerne av tjenestene.

En gammel tradisjon

– Det er ikke noe ukjent begrep å drive omsorg ute på gårdene; det har pågått i flere generasjoner. Det nye nå er at det er etablert et nettverk og kvalitetssikring av tilbudet. Ordningen er slik at de offentlige institusjonene hvor brukerne er til daglig, står faglig ansvarlig for hver bruker også når de er ute på gårdene. Gårdbrukerne på sin side er aktivitetsledere og omsorgspersoner. Grønn omsorg var i utgangspunktet tiltenkt folk med en medisinsk diagnose, men det har etter hvert utviklet seg til et såkalt Grønt samarbeid og vi ser at behovet i dag kanskje først og fremst finnes hos skoleungdom med tilpassningsvansker. Vi har dessverre laget oss et samfunn som fører til at mange «møter veggen». Gårdsbruket er en arena der mange opplever at de kan bygge seg opp gjennom meningsfylte oppgaver i et harmonisk miljø. Og dette er et marked som landbruksnæringa absolutt kan bygge videre på. Grønn omsorg kommer ikke til å redde landbruket, men kan bli et viktig bidrag til å gi flere bein å stå på, sier Olav Ringsrud.

Nyttig for samfunnet

– Det er Landbruksdepartementet som nå har det overordnede ansvaret for Grønn omsorg, men dette må ikke oppfattes som en ren «landbruksgreie». Derfor er det like viktig at andre fagmiljøer kommer på

banen. Selv om det er vanskelig å måle forebyggende arbeid med samfunnsøkonomiske mål, er det nå flere innen helsevesenet som har sagt at denne ordningen er god butikk. Som et eksempel kan jeg nevne at dersom personer som lider av demens gjennom å få et tilbud innen Grønn omsorg, får noen måneders utsettelse før de må legges inn på en institusjon, er det klart at samfunnet kan spare store summer, sier Ringsrud.

Nettopp Grønn omsorg for pasienter som lider av demens er noe som er verdt å trekke frem. For denne målgruppen er det nå i gang et pilotprosjekt i regi av Nasjonalt kompetansesenter for aldersdemens. Gjøvik er en av fem kommuner i Norge som deltar i prosjektet, og resultatene av dette arbeidet vil foreligge i 2005.

– Men Grønn omsorg omfatter et bredt spekter av brukere. Skoleverket trenger tilbud til grupper eller enkeltelever, psykiatrien og barnevernet har stort utbytte av tilbudet og det gis tilbud til fysisk og psykisk utviklingshemmede, rusmisbrukere, flyktninger med flere. For brukerne er det å oppleve at folk har tid til dem, kombinert med nærhet til dyr og natur utrolig viktig. Resultatene vi har sett overbeviser meg om at dette vil bli mer og mer aktuelt. For svært mange av brukergruppene handler dette om å få mulighet til å bygge opp et selvbylde som gjennom tid har blitt brutt ned. Det er meningsfullt å hjelpe folk til et bedre liv!, understreker Ringsrud.

Hvilke kvalifikasjoner må en gårdbruker som starter med Grønn omsorg ha?

– Det er ikke krav om formell utdannelse hos gårdbrukeren, men

– Grønn omsorg er et tilbud mange kan ha glede av og gårdbrukere vet ofte ikke hvilken ressurs de faktisk sitter på!, sier Olav Ringsrud. Han jobber som prosjektleder for slik omsorg i Gjøvik kommune.

■ – I Gjøvik har vi etter hvert mange gode eksempler å vise til og etter spørnelsen etter Grønn omsorg øker. På sikt kan det rett og slett bli et problem å skaffe nok gårder!, sier Olav Ringsrud.

det legges selvsagt vekt på å ha de rette personlige forutsetningene. Vi oppfordrer også gårdbrukerne til å gå mange runder med seg selv for å bli sikre på at de virkelig ønsker å starte et slikt tilbud. Det er viktig at gårdbrukerne evner å sette seg inn i brukernes situasjon og ser at de har ressurser som andre kan ha behov for. Involver familien og aktuelle fagpersoner i utvikling av tilbudet, slik at mulige fallgruver kan lukes vekk før tiltaket settes i gang.

Hvordan skal bønder som ønsker å starte med Grønn omsorg gå frem?

– Det er i dag få kommuner som har et opplegg for å koordinere dette systemet. Derfor er det mange gårdbrukere som er potensielle til å drive slik omsorg, men som ikke

kommer i gang. Slik det er i mange kommuner nå, må rett og slett hver enkelt gårdbruker selge sitt konsept inn til kommunen. Det viktige her er å lete etter folk i kommuneadministrasjonen som er positive til ideen! Man er jo avhengig av at noen må gjøre en jobb internt i kommuneadministrasjonen for at det skal bli etablert et kundeforhold, men det er som kjent langt fra å uttrykke seg positivt til å bevilge midler... Gårdbrukerne med et slikt tilbud kan også kontakte enhetene – skoler og institusjoner – som er potensielle kunder til tjenesten.

Og hva med økonomien for gårdbrukerne?

– Det må utarbeides skriftlig av-

tale som beskriver innholdet i det tilbudet som gis, og hvilke økonomiske ytelser som gjelder. Gårdbrukeren kan selge en komplett pakke som inneholder både arbeidsgodtgjørelse og kostnadsdekking, eller gå inn i et ansettelsesforhold i kommunen kombinert med fakturering av løpende kostnader. Det er på det rene at gårdbrukeren skal ha en arbeidsgodtgjørelse på linje med andre sammenliknbare grupper og kostnadsdekking for husleie, bruk av anlegg og utstyr, arbeidstøy, mat og forbruksartikler med mer. Satser vil variere fra brukernes tilstand og eventuelle arbeidsevne, slik at dette må bli et forhandlingsspørsmål i hvert enkelt tilfelle.

Hvordan følger dere opp gårdbrukerne?

– Dette foregår gjennom møter og diskusjon med fagfolk som er ansvarlige for den enkelte bruker. Denne oppfølgingen er kvalitetssikringen av ordningen. I tillegg har gårdbrukerne selv ansvaret for å ta kontakt med institusjonen ved behov.

Hva med ansvaret i forhold til helse, miljø og sikkerhet?

– Vi må selvsagt være sikre på at sikkerheten blir ivaretatt! Man må ha forsikring av brukeren i orden og sikkerhetsmessige tiltak på gården må være gjennomført. Generelt har vi her i Gjøvik et motto om at vi må gjøre et så godt forarbeid før vi starter et prosjekt ute på en gård at vi er rimelig trygge på å lykkes. Vi har ikke råd til å feile i et så nytt prosjekt som dette og så langt har alt vært vellykket ute på gårdene her i Gjøvik kommune. Det er artig å registrere at det er så mange kreative gårdbrukere rundt omkring, avslutter Olav Ringsrud. ■

Arena for OMSORG

Det unge gårdbrukerparet overtok gården etter Stians bestefar i 1990. De så etter hvert at den 65 tonn store kvota ikke skaffet inntekter nok og startet derfor med en kombinasjon av Grønn omsorg og gårdsturisme for halvannet år siden. Begge er med på drifta av gården, men Stian jobber utenom med å kjøre gravemaskin om sommeren og snekring på vinteren. Dette arbeidet avpasser han etter behovet på gården. Nina er utdannet både sykepleier og barnepleier og har slik sett en viktig ballast i arbeidet med Grønn omsorg. Hun har jobbet på sykehuset i full stilling i noen år, men har nå hele sin arbeidsdag kun på gården.

– Jeg leste om Grønn omsorg i en avis og syntes det hørt spennende ut. Jeg er glad i å jobbe med og hjelpe folk. Dette blir en livsstil og vårt bidrag til samfunnet. Å tjene penger var selvsagt også en motivasjonsfaktor. Når en er ung og i etableringsfasen er det viktig å finne nye inntektsmuligheter i landbruket; ha flere bein å stå på. Dette er avgjørende når en vil drive distrikts-Norge videre og holde liv i bygda, sier Nina.

Ser muligheter

– Det er bare kreativiteten og egen kapasitet som begrenser hva du kan gjøre ut av feltet Grønn omsorg. Det er jo utrolig mange muligheter på en gård, sier Nina og Stian. De har tydelig selv evnet å se mulighetene!

Det er i hovedsak Nina som har ansvaret for den Grønne omsorgen som foregår på gården. I begynnelsen hadde de to små barn i helgeavlastning, men har nå en skoleungdom som er hos dem én dag i uka. Han deltar i den daglige drifta på gården. I utgangspunktet skal han

komme kl 9 og være ferdig kl 1430, men Nina og Stian forteller at han trives så godt at han kommer tidlig på morgenerne og er med ut over kvelden. Gutten begynte i omsorgsopplegget på Hauperg i fjor høst. Det er foreldrene som bringer og henter ham.

Nina har et nært samarbeid med guttens skole hvor rektor er kontaktperson. Hun sender månedlige rapporter og regninger. I rapportene skriver hun hvordan hun oppfatter samarbeidet med gutten.

I tillegg har Nina og Stian et dagtilbud for grupper med funksjonshemmede. Dette er både psykisk og fysisk utviklingshemmede og her er pleiepersonalet med ved besøkene. Opplegget tilpasses etter hver enkelt gruppes behov. Noen av brukerne synes det er helt fantastisk å sitte stille i to timer å se på et levende bål, mens andre krever en annen form for aktivisering. Disse besøkene er ikke ordnet via noen kontrakt, og skjer når de forskjellige institusjonene ønsker det.

Nina og Stian er også en av tre gårdbrukerpar som samarbeider med Gjøvik kommune om et rusforebyggende tiltak for 1. klassinger og foreldrene deres. Dette er et samarbeid mellom kommunen, politietaten og rusforebyggende kontor i Oppland Fylke. Man har her valgt å bruke gårdsbruk som arena for at kursdeltakerne skal komme til et nytt miljø. Opplegget arrangeres på lørdager etter skolestart og består i å etablere et foreldrenettverk. Foreldrene kursenes innendørs for å bli kjent med hverandre og lære hvordan de skal oppføre seg dersom det senere skulle dukke opp rusproblemer blant noen av barna. Mens kurset pågår er 1. klassingene og søsknene deres ute og driver med forskjellige gårds-

aktiviteter. Det er denne biten Nina og Stian har ansvaret for. Det har vært over 90 små og store på disse samlingene.

Gårdbrukerne på Haupberg har også gitt bort et felt med vedhogst til en institusjon for rusmisbrukere. Disse har drevet arbeidstrening et års tid på feltet og har med seg arbeidsledere. Nina og Stian har ikke noe med driften her å gjøre.

Haupberg Gård fungerer også som besøksgård for skoler og barnehager på dagtid. Disse gruppene får alle individuelle opplegg etter deres eget ønske med og uten overnatting.

Gårdsselskaper er en annen næring som innebærer å arrangere selskaper med og uten servering i egne anlegg med aktivitetstilbud. Gården brukes også som arena for møter og kurs.

Denne satsinga er god å kombinere med Grønn omsorg og har gitt mulighet for ivareta flere brukergrupper.

Pedagogiske dyr

Grønn omsorg utgjør om lag 1/3 av hele konseptet på Haupberg. Da er selve gårdsdrifta regnet utenom. 14 årskyr og skogsdrift står for inntekten fra jord- og skogbruket. På en gårdssag produserer de villmarkspanel av eget virke.

I tillegg til mjølkekyrne tar Nina og Stian i mot kopplam fra sauebønder i området. Disse har de over sommeren og de er både en viktig brikke i omsorgen med de forskjellige brukerne og dyktige beitepussere etter kyrne.

Kaninoppdrett betyr mye i konseptet på gården. I låven finnes 20 hunnkaniner. Disse avles det på og ungene selges via dyreforretninger. Sammen med kattene på gården er også kaninene noe som engasjerer

Haupberg gård i Redalen er en av de 11 gårdene i Gjøvik kommune hvor det i dag drives Grønn omsorg. – Dette er utrolig spennende og motiverende arbeid og gir oss inntektsmuligheter i tillegg til mjølkeproduksjonen, sier Nina og Stian Haupberg.

■ - Grønn omsorg og gårdsturisme er viktig for oss, men vi har slett ikke tenkt å gi oss med mjølkekyr. Derimot har vi kjøpt kvote de siste årene, forteller Nina og Stian Haupberg i Redalen.

brukerne som er på gården i forbindelse med Grønn omsorg og bidrar i terapien.

På spørsmålet om hvilke kvaliteter bønder som ønsker å drive med Grønn omsorg må ha, er Nina og Stian klare i svaret:

– De må være positive, fleksible og villige til å tenke nytt. Selvsagt må de like å være medmennesker

og ha evnen til å omgås folk. Det siste tilsier at man må være litt rund i kantene. En må jo også være villige til å åpne gården og hjemmet sitt og det er et stort skritt å ta. Det opplegget en ønsker å starte med må passe overens med hele familiens livssituasjon og ikke minst må ektefellene være enige om det de starter med. Det er også veldig vik-

tig å ta hensyn til egne barn og hvilke alder disse er i. Selv har vi en datter på 2,5 år og har et opplegg som ivaretar henne. Lyst til å drive omsorg er selvsagt viktig fordi lysten er motivasjon til å gjøre en god jobb! En må rett og slett ha et hurra-humør, for da kommer en langt!, sier Nina og Stian Haupberg. ■

Klare for Grønn omsorg

Grønn omsorg

Kommuneadministrasjonene rundt omkring har ennå ikke helt fått øynene opp for Grønn omsorg, mens landbruket er klar for bruk av gården som ressurs innen terapi og omsorg. Nøkkelen er samarbeid på tvers av etatene.

Anne Grethe Berg
– tekst og foto

■ – Øremerkede psykiatrimidler kan like godt bli delt ut til landbruksetaten som til helse- og omsorgsetaten i en kommune, sier Kenneth Ledang, rådgiver i psykisk helse hos Fylkesmannen i Nord-Trøndelag.

Ledang snakket om bruken av Grønn omsorg innen psykiatrien. Ledang ser på gården som et «friskt miljø» med varierte arbeidsoppgaver, hvor brukere bør ha tilrettelagte og fleksible tilbud. Kenneth Ledang mener at psykiatrien har mye å hente innen Grønn omsorg. Han understreket at forskningmessig evaluering av slik omsorg, i blant annet i Meråker kommune, har vist store utviklingsmessige og økonomiske gevinster ved sysselsetting av brukere med tunge psykiatriske diagnoser som har vært «svingdørspasienter».

– Brukerne får sosiale kontakter og gode opplevelser av å klare noe. Dette har redusert hyppigheten av innleggelse, forteller en entusiastisk rådgiver.

Folk og dyr

I oktober holdt Høgskolen i Nord-Trøndelag (HiNT) i Namsos temadag om Grønn omsorg hvor det var fokusert på brukergupper innen psykiatrien og demente personer. Atferdskonsulent Gry Løberg, fra «Manimal» – senter for dyr-menneske relasjoner i Steinkjer – holdt foredrag om dyrs positive virkning på mennesker og fortalte om dyreassistert terapi. På Landbrukshøgskolen i Ås er det nå satt i gang et doktorgradsarbeid som går ut på å bruke Dagros som terapeut innen psykiatrien. Dyreassisterte aktiviteter går på en mer allmenn bruk av dyrene og kan innebefatte besøk av hund på institusjoner som er med på å øke livskvaliteten hos beboerne.

■ **Atferdskonsulent Gry Løberg (t.v.) og psykiatrisk sykepleier Jorunn Rye har tro på å bruke dyr som terapi for mennesker med psykiske lidelser.**

– Dyr kan fylle tomrom for mennesker, være noe de har et forhold til, bidra til å fullføre daglige rutiner, komme seg ut og få trim og treffe andre mennesker og har noen å vise omsorg for. Den følelsesmessige tilknytningen personer har til sitt dyr kan være veldig sterk, og de positive effektene ved å ha dyr må sees i sammenheng med tilknytningen til dyret, fortalte Løberg. Hun refererte også fra forskning som viser at folk som bor sammen med dyr har bedre mental og fysisk helse. Til og med akvarium på sykehjem og eldrecenter har en positiv effekt på helse. Dyrevern og dyrevelferd ble også berørt på temadagen.

Hele gården

Eli Strandli fra Nasjonalt kompetansesenter for aldersdemens fortalte fra dagtilbudsprosjekter for hjemmeboende demente i Horten og i Vågå. Erfaring fra disse viste at stor interesse, men at å leke med hund var så attraktivt at

hunden måtte skjermes fra for mye aktiviteter. Hele gården kan tas med i Grønn omsorg. Vedhogging, snekring, å plukke epler og gå tur var også godt likte aktiviteter. Strandli sa at mange av de tidlig demente, fortsatt hadde mye fysiske krefter som de ville bruke. Samtidig lider disse personene av en sykdom der erindringsprosessen og det å ha god tid er viktig.

– Personlige egenskaper hos gårdbrukeren er avgjørende. Det er ikke alle som egner seg til alle grupper av brukere som ønsker å bruke Grønn omsorg. Og særlig er allsidige bruk interessante, understreket Elin Strandli. Andre faktorer for suksess er: Rolleavklaring, god veiledning og kommunikasjon, forutsigbar økonomi for gårdbrukeren, god organisering og gode avtaler. I likhet med Ledang, ser Elin Strandli at man kan spare økonomiske ressurser med et Grønt omsorg tiltak, fordi det utsetter sykdomsforløpet og bedrer livskvaliteten for brukerne.

Nettverksbygging

Jorunn Rye, psykiatrisk sykepleier i Rindal kommune, og gift med en gårdbruker som driver mjølkeproduksjon, var en av rundt 30 deltakere og syntes temadagen belyste Grønn omsorg godt fra både landbrukets, dyrets og helsevesenets sin side. Rye tar videreutdanning i psykisk helsearbeid ved Høgskolen i Molde og skriver fordypningsoppgaven: «Grønn omsorg – nettverk og relasjoner». Hun ser på gården som en arena der brukerne får tildelt naturlige arbeidsoppgaver som må gjøres, som igjen gjør at brukerne føler seg verdsatt. På gården er gårdbrukerfamilien og andre besøkende.

– Dette gjør omgivelsene fri for eksperter. Jeg vet om brukere som har fått muligheten til å bygge eget nettverk og relasjoner ved å treffe folk på gården. Også gjennom først å bygge relasjoner til dyr kan en bygge relasjoner til mennesker, sier Jorunn Rye som med tiden kan tenke seg å gi sin egen gård flere bein å stå og begynne med Grønn omsorg. ■

■ – Øremerkede psykiatrimidler kan likeså godt deles ut til landbruksetaten i en kommune, sier psykiatrisk rådgiver Kenneth Ledang.

Spennende MULIGHETER...

Sverre Bjørnstad

Når det satses på NRF-rasen i store forsøk i Nord-Irland, Irland og USA, viser det at de internasjonale miljøene vurderer norsk storfeavl med økende interesse.

De resultatene vi så langt har fått fra disse utprøvingene viser at det faglige grunnlaget for å lykkes internasjonalt er til stede. utfordringen nå er å organisere salg – distribusjon og markedsføring slik at det blir god butikk av det. Grunnlaget er lagt, men det gjenstår fortsatt mange krevende beslutninger og mye spennende arbeid, før de økonomiske resultatene vil vise seg. «Dere er ikke forberedt på den type internasjonal etterspørsel dere kan komme til å oppleve», er utsagn vi nå har fått fra personer som kjenner internasjonal storfeavl meget

godt. De baserer dette på de foreløpige resultatene i de internasjonale utprøvingene, og ser dette i forhold til at mjølkproduksjonene i mange land nå sliter med stadig dårligere fruktbarhet, mer dødfødsler og dårligere holdbarhet på sitt avlsmateriale.

De siste års reduksjon i forbruket av antibiotika innen norsk husdyrproduksjonen, er en skikkelig suksesshistorie. Forbruket er redusert med over 30 prosent for alle dyreslag og for storfe er det redusert med 47 prosent. Helse-tjenesten for Storfe har som mål en ytterligere reduksjon på 5 prosent hvert år fram til 2005. Dette skjer som en følge av systematisk forebyggende

helsearbeid, utvidet samarbeid mellom bøndene, rådgiverne, veterinærene og husdyrorganisasjonene og at avlsarbeidet skaper framgang for dyrehelse og sjukdomsresistens. Når vi lykkes med å dra i flokk, så oppnås meget gode resultater. I takt med en økende fokusering på de negative sidene ved feil bruk av antibiotika og de resistensproblemene som nå er under utvikling, kan det at næringa har vært tidlig ute med å redusere bruken av antibiotika vise seg å bli et av norsk husdyrproduksjon sine sterke kort i framtida. Her er det også viktig at vi slår ring om denne satsingen, og ikke fristes til en utvanning av dagens holdninger. Helsetjenesten for storfe gjør her en meget god jobb, og de vil måtte spille en meget viktig rolle i det videre arbeidet.

Under budsjettpostene til Undervisnings- og Forskningsdepartementet i Statsbudsjettet var det i år en spesiell bevilgning på ca 7 millioner kroner. Denne er satt av til norsk deltakelse i et amerikansk forskningsprosjekt for kartlegging av genene til storfe. Disse pengene gjør at norske forskere får delta i dette prosjektet, og det vil gi oss en konkurransefordel i forhold til at den nye kunnskapen tidlig kan benyttes i forhold til data på NRF-populasjonen. Dette viser at ekspertene i Norges Forskningsråd og fag-

folk og politikere i både Landbruks- og Undervisnings og Forskningsdepartementet har tro på at BoviBank skal kunne skape konkurransefortrinn for næringa.

Det jeg har nevnt er kun eksempler på forhold som drar i riktig retning. GENO sin strategi er at både nye forretningsområder som GENO Global og BoviBank skal bidra til å styrke avl og semin. For å styrke medlemmenes konkurransekraft, er innledningen på forretningsideen til GENO og den slår fast at de tiltak vi gjennomfører skal ha til hensikt å styrke medlemmenes konkurransekraft.

Dagbladet hadde 26. juli et bilag der de beskrev ulike yrker og næringer. Dette var en guide til ungdom slik at de lettere skal kunne velge en fram-tidsrettet utdanning. Vår sektor kom meget positivt ut av denne vurderingen, noe som for enkelte kan oppleves som en kontrast til diskusjon om rammebetingelsene for næringa. Jeg er imidlertid sikker på at Dagbladet sin vurdering, i denne sammenhengen, er den riktige. Dette sitatet er i fra avisen: «Også innenfor sektorene jordbruk, skogbruk og fiske kan det bli færre selsatte i tida som kommer, men igjen: Med utdanning og omstillingsvilje er dette sektorer det vil satses på i tida framover.»

Kalver i iglo

Regelverket for hold av storfe krever blant annet at gårdbrukerne må ha mer plass for kalvene sine. Som et ledd i å finne alternative løsninger pågår det nå et forsøk med landets første kalve-iglo på Mære landbruksskole i Nord-Trøndelag.

Det nye kalvefjøset på Mære er to-delt, med et åpent bygg med tak over og i tilknytning til dette to store glassfiber-igloer med plass for 12–15 kalver i hver. Kalvene får både kraftfôr og mjølkeerstatning fra foringsautomat og noe av spenningen består nettopp i å finne ut hvordan drikkeautomaten fungerer under norske vinterforhold. En av tankene bak prosjektet er at kalvene blir utsatt for et mindre smittepress i det åpne kaldfjøset og igloene enn om de skulle oppstalles inne i kufjøset. Kalvefjøset som er bygd på Mære er en ny løsning her til lands, men blir mye brukt i Mellom-Europa.

De første kalvene ble satt inn i det spesielle fjøset i slutten av august i fjor og nå tilbringer om lag 30 kalver sin hverdag i de to igloene og bingene. De første erfaringene er at kalvene har det meget bra og vokser fort.

– I første omgang vil vi komme i gang med temperaturmålinger inne i igloene. På grunn av kroppsvarmen til kalvene er denne høyere enn utetemperaturen, men vi er spente på hvordan dette vil bli på det aller kaldeste, forteller HiNTs deltaker i prosjektgruppa, høyskolelektor Geir Næss. De ansvarlige for prosjektet har tro på at iglo-fjøset vil virke positivt på kalvene, noe som blant annet henger sammen med at de er sosiale dyr og har behov for samvær med andre individ av samme rase og alder.

Prosjektet «Prøveanlegg for kalvehold» skal drive forsøket i et år, samt skaffe midler til videre utprøving/forskning. Mære landbruksskole samarbeider med Birkeland Fjøsssystemer, Gilde Bøndernes Salgslag og Høgskolen i Nord-Trøndelag (HiNT) om prøveanlegget.

■ Hver iglo har plass til 12 – 15 kalver. De ser ut til å ha det godt og vokser fort i det nye kalvefjøset på Mære landbruksskole.

Prosjektet vil pågå over flere år og studenter ved HiNT husdyrfag skal i løpet av vinteren drive registrering og følge opp kalvene i det nye fjøset. De skal blant annet studere vekst og trivsel, hvordan kalvene tåler vinteren og andre forhold. Med utgangspunkt i dette arbeidet

gjennomfører studentene egne kandidatoppgaver.

Kostnadene til prosjektet er på 475 000 kroner. Det er finansiert med midler fra Omstillingsstyret i Steinkjer kommune, regionale utviklingsmidler fra fylkestinget i Nord-Trøndelag samt penger fra SND. ■

■ Det nye kalvefjøsset består av et stolpehus med skrapeareal hvor igloene er «koplet» inntil.

■ Et grindsystem i treverk gjør det lett å stenge kalvene inne i igloen når man for eksempel skal skrape møkk.

■ Et av spenningsmomentene rundt iglo-fjøsset er om mjølkeføringsautomaten tåler den norske vinteren.

■ Høgskolelektor Geir Næss fra HiNT er spent på resultatene fra forsøksfjøsset med kalve-iglo.

Dronninga av

Konkurransen om den beste kua i dal-føret har vært tøff. 570 kyr fra sju ulike produsentlag har deltatt. Arbeidsgruppa hadde i forkant satt kriterier for kåringa. I første runde ble det kun tatt hensyn til eksteriør. 1. premie-kua med høyest poengsum gikk videre i hver klasse. Der- som to kyr hadde lik poengsum etter første runde gikk den kua med høyeste avlsverdi videre.

Mange dommerlag har vært i sving for å vurdere kandidatene. Alle produsentlagene har hatt egne premieutdelinger. Hvert produsentlag stilte så med en kandidat i klasse 1 (ungku), en kandidat i klasse 2 (kyr fra 2.-5. laktasjon) og en kandidat i klasse 3 (kyr som har hatt mer enn 6 kalver) til videre kvalifisering. De ulike kandidatene i hver klasse ble så vurdert opp mot hverandre utifra poengsum og avlsverdi. Da var det klart for kåring av Dronninga av Gudbrandsdalen!

Ungkua til topps

462 Venebån ble kåret til beste kua. Eiere er Skåbu samdrift DA, som består av Jon Ove Kappelslåen og Marit og Øystein Kvålen. Dommerlaget la vekt på at kua var et synlig bevis på at avlsarbeidet går framover. 462 Venebån er ei lang, høgstilt ku med god beinstilling. Kua har romslig godt kryss og ei flott overlinje. Juret er et velformet traujur med sterkt midtband. Speneplasseringen foran er god, mens bakspenene sitter litt tett.

Det som er spesielt artig er at 462 Venebån akkurat i disse dager er godkjent som oksemor. Kalven som har 5108 Sveen som far er klar til å leveres til GENO Øyer testingsstasjon. På garden Kvålen er det tradisjon for avl. Oksen 4324 Kvålen som kommer fra garden fikk avlsdiplom i 1996. 462 Venebån er et re-

462 Venebån ble kåret til Dronninga av Gudbrandsdalen. Eierne kan nå glede seg til drømmedag med GENO sammen med de andre finalistene. Hva dagen skal inneholde er hemmelig, men vi tipper det i hvertfall blir en nydelig lunsj på Store Ree.

sultat av et godt avlsarbeid. Marit Kvålen som er glødende opptatt av linjer på de enkelte kyr kan fortelle at morfar er 4550 Hilstad som hadde 16 i avlsverdi den gang han ble brukt. Oldefar er 3694 Flisen, tippoldefar er 3103 Evje og tipp-tippoldefar er 2636 Vik. Alle disse oksene var eliteokser den gang de ble brukt på fjøset. Marit setter opp avlsplanen ved hjelp av en bunke med oksekataloger og papir og blyant. Hun syns det er inntressant arbeid og bruker gjerne tid på det. Egenskaper hun legger mye vekt på er kjøtt, proteinprosent, lekkasje og lynne. I tillegg er hun opptatt av å unngå dårlige kombinasjoner.

På garden produseres det også mye kjøtt i tillegg til mjølkekvota på 130 000 liter.

– Fordi kjøttproduksjon er viktig for oss velger vi okser som er sterke på kjøtt. For oss betyr inntektene fra kjøtt mye for det totale resultatet på fjøset. Per i dag opplever vi store individuelle forskjeller både på vekt og klasse. Resultatet er for ujamnt. Jevngamle okser kan variere med 50 kg i slaktevekt. Sjølsagt kan det være noen som blir mobbet, men jeg syns det ser ut som noe skyldes avl. Nå har vi begynt å krysse inn litt kjøttfe på de dårligste mjølkekyrne for å få til mer kjøtt. Populasjonen NRF begynner å minke, mange bruker gardsokse og mange bruker kjøttfeokser. Derfor syns jeg er det viktig at GENO

fortsatt velger å satse på ei ku som har gode egenskaper på kjøtt. Distriktene som har et bra sonetillegg på kjøtt og stort overskudd av før tjener penger på kjøttproduksjon sin, sier Øystein Kvålen.

Erfaringer

Gunvor Gauteplass, styremedlem i GENO, kan nå ta en velfortjent pust i bakken etter godt utført arbeid. En svært krevende, men vellykket vandretstilling er nå vel i havn. Sammen med TINE har GENO satt fokus på ku og kuekstriør.

Gunvor Gauteplass er klar på at de har gjort mange nyttige erfaringer underveis. Denne vandretstillinga ble så stor at hun hele tida har vært helt avhengig av at de involverte har gjort arbeidet til rett tid og fulgt opp det som komiteen ble enige om.

– Og jeg vil berømme alle. Det har vært en flott opplevelse for en styrerepresentant og reise fra gard til gard som dommer. Alle møtene med engasjerte bønder som virkelig er opptatt av ekstriør og avlsarbeid sitter i bakhodet. Videre var det også veldig positivt å innby andre raser til å delta. Det er mennesker som er veldig opptatt av den enkelte kua og hva den er god for. Likevel var det helt fra starten klart at Dronninga av Gudbrandsdalen skulle være ei NRF-ku.

– Jeg savner et klarere regelverk for dømninga. Det ville vært en-

Gudbrandsdalen

■ **462 Venebån er kåret til Dronninga av Gudbrandsdalen. Far til kua er 4948 Brandstadmoen. Morfar er 4550 Hilstad. I konkurransen deltok 570 kyr fra alle produsentlag i Gudbrandsdalen.**

I finalen stilte:

- Klasse 1** 462 Venebån. Far 4948.
Eier Skåbu Samdrift DA, Skåbu
- Klasse 2** 941 Jossa. Far 4755.
Eier Furuhaugen Samdrift DA, Ringebru
- Klasse 3** 221 Augustin. Far 4023.
Eier: Roald Arne Hove, Skjåk

1. premie-kyr i klassen for andre raser:

- Telemark** 1019 Gulldokka. Far 7200.
Eier Christian Saxlund, Lesja
- Vestlandsk Fjørfe** 450 Maggi. Far 6811.
Eier Hans Gubhage, Skjåk
- Jersey** 428. Far 125.
Eier Nils Berge, Fåvang

lere for den enkelte arrangør dersom GENO hadde helt klare retningslinjer. Det er positivt å få velge selv, men når valgene blir så mange er det for tidskrevende. Jeg savner en enkel bruksanvisning. Den bør inneholde: Klasseinndeling, krav til de ulike premiegrader og hva GENO kan bidra med når det gjelder dommere og premiering. Jeg vet at ikke alle produsentlag er klar over at GENO stiller med sløyfer til alle og deltagerpremie.

– Nå har vi faktisk klart å kart-

legge hva det finnes av pene kyr i et helt dalføre. Rundt om i landet arrangeres vandreutstillinger. Dette kan være et nyttig materiale for GENO. Nå sitter vi faktisk med kunnskap om hvor de beste kyrne er. Når GENO har besøk som skal ut på enkeltgårder kan dette materialet benyttes. I Gudbrandsdalen er det jo absolutt mulig å kombinere pen ku og flott natur. Og skal det jobbes med å få gode presentasjonsbilder så vet vi nå hvor fotomodellene finnes, avslutter Gunvor. ■

Vandreutstilling

Gunvor Gauteplass

Her er noen tips fra Gunvor Gauteplass om ting å tenke over når man skal arrangere vandreutstilling.

- Er det en produsentlagsaktivitet sammen med TINE, eller åpnes det for Q-leverandører også?
- Husk å skaffe løyve fra distriktsveterinæren
- Utstillingskatalog? Husk å hente inn tillatelse fra hver produsent, hvis dere har tenkt å offentliggjøre opplysninger om ku eller buskap
- Rase. Skal alle melkeraser delta? Ved «missekonkurranse» – stiller alle raser likt? Trenger man spesialdommere til de andre rasene?
- Klasse. Hvilke klasseinndeling vil dere bruke?
- Premiekrav. Nå står alle fritt til selv å bestemme de ulike krav. Men det er vel naturlig å være litt strengere hvis avlsverdi ikke skal telle. Der man vil kåre en «miss» og to eller flere dyr stå likt, bestem på forhånd hvordan dere vil skille disse.
- Skal det dømmes kyr som ikke er påmeldt også?
- Dommere. Det finnes en del «profesjonelle» dommere, men disse har mye å gjøre. Både rådgivere og bønder kan være

med som dommer. Kalibrer dommerne på forhånd, da blir dømninga mest mulig lik

- PR. Dette er godt stoff. Men husk at media må mates med stoff hele tida. Husk å ha en kontaktperson!
- Premier og premieutdeling. GENO stiller med sløyfer og deltagerpremier. Men alt utover det må dere ordne sjøl. Bruk fantasien! Det må ikke være dyrt og flott.

Husk at dette godt kan være en aktivitet for hele familien. Gjør noe spesielt for ungene. De synes det moro å stille ut kua si.

Premieutdelinga skal være sosial og trivelig. Husk at det er god anledning til å formidle GENO-stoff. Det er alltid spennende og inspirerende. Det finnes mange gode foredragsholdere i GENO!

Viktig!! Vær helt klar på hvilke kriterier som legges til grunn for dere starter, og informer tydelig om det i invitasjonen.

Lykke til!

Leserinnelegg

Fjøsvandring

Det har vært fjøsvandring i Gudbrandsdalen. TINE og GENO sto som arrangører og formålet var å kåre Gudbrandsdalens peneste ku. Alle melkeraser var velkomne til å delta.

Kåringer som dreier seg om ren skjønnhet/missekåring er vanlig. På utstillinger for katter, hunder, hester og storfe er det også vanlig at det kåres en som står spiss/best in show. Spissen velges blant vinnerne i de forskjellige klassene. Man samler klassevinnerne, og med rasenorm og skjønn, velger man den som skiller seg ut som best i forhold til sin egen rasebeskrivelse. Denne eneren står spiss foran de andre nettopp fordi den er suveren i sin rasebeskrivelse. Slik dommer man årlig på bl.a. Dyrsku'n i Seljord. Der kåres spiss blant raser som teller både melk (Telemarksfe, Jersey og Vestlandsk Fjordfe) og kombinasjon (NRF og Melkezimmenthal). Dyrsku'n kjennes vel for seriositet og man har der kåret utstillingens vakreste storfe i flere år. Det er kåret både Telemarksfe, Jerseyfe og NRF som vakreste dyr i konkurranse med de andre rasene.

På fjøsvandringen i Gudbrandsdalen kåret man de forskjellige rasers peneste førstepremieku. Det ble ikke dømt etter rasenorm for Jersey, Vestlandsk Fjordfe og Telemarksfe, mens rasenormen ble lagt til grunn på NRF.

Jeg satt med Gudbrandsdalens peneste Telemarksku og fikk sløyfe og godord. Kjempepositivt og inspirerende! Dette var også vinnerne av peneste Jerseyku og Vestlandsk Fjordfeku enige om. Vi tok det som en selvfølge at nå skulle de fire førstepremievinnerne i rasene settes opp mot hverandre, ikledd førstepremie i rasen og uten de gitte poeng. Det var her vi tok grundig feil. Man kårer en NRF-ku til Gudbrandsdalens peneste ku. Begrunnelsen er poengseier og der det var like poeng vant hun på avlsverdi. At de andre rasene ikke opererer

med avlsverdi hadde ikke gehør hos arrangørene. At GENO offisielt hevder at avlsverdi ikke skal telle i missekåring tillegges heller ikke verdi.

Kua som vant er en flott ku og eierne har intet med denne konflikten å gjøre. Venebån har vunnet en meget fortjent seier som den peneste NRF-kua i Gudbrandsdalen. At arrangørene klager over stort arbeidspress, liten tid og mange andre oppgaver som årsak til at det gikk galt i finalen er ikke unnskyldning god nok. At de påstår de andre rasevinnerne ikke kunne vunnet da poengsummen var lavere, viser bare at de ikke har søkt råd og hjelp hos dem som burde være de rette til å bidra.

At det også hevdes at NRF er den mest praktiske kua og slik vi ønsker i dagens melkeproduksjon, viser bare hvor lite man bryr seg om å gjøre en god jobb der alle rasene kommer ut som vinnere. At GENO, som en av hovedarrangørene, har en skjult agenda om å markedsføre sin NRF burde ikke gå på bekostning av andre deltakende raser. Kunne man ikke spandert å fortelle at det var andre raser som også hadde Gudbrandsdalens peneste kuer.

Måtte initiativtakerne ha fått en lærepeng om at tidspress ikke er grunn nok til å gjennomføre en stormønstring uten at denne er kvalitetssikret på forhånd. Kanskje man neste gang tar kontakt med alle raselag for å definere en god bedømming der alle kan føle at sine dyr er rettferdig dømt.

Uansett må man kunne anføre at ideen med fjøsvandring er utrolig positiv og inspirerende!

Christian Saxlund
2665 Lesja

Unngå høyt sporeinnhold

Det viktigste tiltak for å unngå å få sporer i mjølk er å sikre en tilfredsstillende surførkvalitet i tillegg til gode hygienerutiner i fjøset.

■ I fjorårets inneføringssesong var det mange mjølkeprodusenter som sleit med høyt sporeinnhold i mjølka. Hovedårsaken til at mange fikk problemer i fjor var dårlig surførkvalitet. Har man først fått dårlig surførkvalitet kreves ekstremt gode hygienerutiner før, under og etter mjølkning for å unngå å få sporer i mjølka.

Et godt grovfôr kjennetegnes ved høyt energi- og proteininnhold og en vellykket ensilering. God gjæringskvalitet vil si lav pH (<4,2), lavt innhold av smørsyre (<0,11 prosent) og lav ammoniakknitrogen av totalt nitrogen (<8 prosent). Med disse kriteriene oppfylt har man et grovfôr med god lukt og smakelighet.

Sporedannede bakterier

Sporedannende bakterier stammer fra jord og vann. I fjøset finnes de i gjødselrester, dårlig surfør, utenpå kukroppen og i lufta. Disse bakteriene kommer over i mjølka etter at den har forlatt juret. Derfor er miljøet i fjøset og rutinene ved mjølkning avgjørende for hvor mange slike bakterier det blir i mjølka. De sporedannende bakteriene grupperes i to hovedgrupper:

- Anaerobe sporedannere – «vintersporer» i hovedsak smørsyrebakterier som tilhører bakterieslekta Clostridium. Disse bakteriene tåler ikke oksygen hvis de skal vokse og formere seg.
- Aerobe sporedannere – «sommersporer» – tilhører

slekta Bacillus. Disse bakteriene må ha oksygen for å vokse.

Det er de anaerobe sporene og da særlig smørsyrebakteriene vi forbinder med dårlig surførkvalitet. Disse bakteriene produserer smørsyre og edikksyre og skiller ut karbondioksyd (CO₂) og hygrogengass. De anaerobe sporedannerne skaper problemer for hvitostysteriene da sporene overlever pasteurisering og forårsaker feilgjæring i osten. Hullsettingen blir uren og osten får dårlig smak. Dette kan gi store økonomiske tap for meieriene.

Hvordan sikre en god surførkvalitet?

Klima spiller naturlig inn når det gjelder surførkvaliteten. Som kjent er det lite vi kan gjøre med den saken, men gode rutiner i forbindelse med gjødsling, innhøsting og silolegging kan langt på vei sikre mot uheldig førkvalitet. Det som kjennetegner de områdene som ble hardest rammet med mye sporer i fjor, var en våt høst 2001 kombinert med en tørr og varm forsommer i 2002. Dette sammen med bl.a. lav stubbehøyde under innhøsting medførte mye jord- og gjødselpartikler i fôret. For å unngå problemer med smørsyregjæring i siloen, er det en rekke tiltak du som bonde kan gjøre.

Ingrid Haug – fagsjef mjølk kvalitet/kvalitetssikring
TINE produsentrådgivning

Naturgjødsel på eng:

- Viktig å spre husdyrgjødsla tidlig både om våren og etter førsteslått.
- Ideelle spredforhold: Når graset er kort. Litt fuktig slik at gjødsla ikke fester seg på graset. Ideelle værforhold er overskyet under gyllinga og duskregn straks gyllinga er ferdig. Gylle er bedre enn fastgjødsel.

NB! Sporeinnholdet oppkonsentreres i husdyrgjødsla hos produsenter som har dårlig surførkvalitet.

Været under innhøsting:

- Ideelle værforhold under innhøsting er overskyet/sol og ikke for tørt. Mye nedbør fører til økt fare for å få med seg sporer inn i siloen. Ved for tørre forhold er det en fare for virvling av jord- og gjødselpartikler.

Stubbehøyde/jordinnblanding:

- Høy stubbing (10–15 cm) for å unngå jordinnblanding. Dette er spesielt viktig ved ugunstige værforhold sett fra et sporesynspunkt. Våte/for tørre innhøstningsforhold krever høyere stubbing enn under optimale forhold.

Ensileringsmiddel:

- Ensileringsmiddel bør brukes under all silonedlegging – også i rundballer.

■ Ideelle værforhold under innhøsting er overskyet/sol og ikke for tørt.
Foto: Jan Erik Kjær.

Det finnes ulike middel, men forsøk viser at middel med maursyre i gir best resultat. **NB!** Bruk nok ensileringsmiddel.

Ensileringssteknikk direkte/totrinns, fortørking:

- Direkte høsting er det som gir minst fare for sporer i fôret. Ved tottrinns høsting og fortørking kan det være større sjanse å forurense graset med jord/gjødselpartikler på grunn av mer håndtering. Riktig innstilling av redskapen og rask innkjøring av graset er viktig.

Pakking av silo/innleggingshastighet:

- Rask innlegging, rask med å dekke til overflatene og evt. legge på press (også i pauser i innlegginga). Følg med vannlåsen på siloen.
- Unngå luftinnslipp i silo og i rundballer da det vil øke veksten av smørsyrebakteriene og dermed sporeinnholdet. ■

FOTO: JAN ERIK KJÆR

NRF på NRK

Den sosialdemokratiske kua

Historien bak Norsk Rødt Fe blir nå radio-dokumentar på NRK. Dette blir et program om folk og fe, der vi ser på utviklingen av både NRF og sosialdemokratiet.

I programmet er vi med sosialantropolog Lars Risan på halvårsmøtet i GENO på Øyer i oktober 2003. Han ser interessante paralleller mellom samfunnsutvikling og norsk storfeavl. Risan er fascinert av både ideologien bak NRF og oppslutning og lojalitet blant norske melkebønder.

Avlssjef Torstein Steine treffer vi både i hotellbaren og på teststasjonen på Øyer. Vi kikker litt på historien bak årets prisvinner, 5277 Ulsaker. Hva betyr det at han har 18 i lekkasje for kua 843 Isros på gården til Vigbjørn Bue på Revetal i Vestfold?

Programskaper Kjetil Saugestad er på sin side fascinert av både Risan, NRF og av de få som har vært i opposisjon. Vi tar nemlig også turen til Bryne der vi møter Ola R. Undheim. Han er entusiastisk på vegne av Jerseyrasen og har sitt klare syn på suksessen til NRF. I programmet følger vi ham og Jerseyforeningen til et viktig forhandlingsmøte med GENO og Torstein Steine.

– Programmet blir en blanding av fakta og følelser. Det handler om kyr og norsk lynne, sier programskaper Kjetil Saugestad.

Vi skal reise fra NRFs spede start i 1935 fram til i dag med hjelp av historiske opptak med Helge Bækkedal og andre sentrale imperiebyggere.

Programmet på 45 minutter skal etter planen sendes på NRK P2 lørdag 6. mars kl. 10.15 og søndag 7. mars kl. 19.30.

Aktivitetmåleren fra WestfaliaSurge gjør det lett å kontrollere brunst

Melkemarken Ide-entreprenør RRA7

Aktivitetmåleren er en del av systempakken fra WestfaliaSurge. En sensor festet til forbeinet på hver ku samler inn data om aktivitet. Informasjonen overføres automatisk til **dairyplan** – de PC baserte systemene for besetningsstyring fra WestfaliaSurge.

Tidspunktet er avgjørende!

Et høyere aktivitetsnivå er en god indikasjon på brunst, og de data som sensoren samler inn gir en god pekepinn på om kua er i brunst. I tillegg gir **dairyplan** historisk informasjon om hvordan aktiviteten har vært. Denne informasjonen gjør det enkelt å bestemme tidspunkt for inseminering! Det er mye å hente ved å få kalv i kua til rett tid – treffsikker inseminering medfører større sjansje for drektighet og dermed bedre lønnsomhet!

WestfaliaSurge

– Etter snart to års bruk kan vi ikke unnvære aktivitetmåleren fra WestfaliaSurge, sier Olav og Ole Anders Sneerud. – Den har gjort brunstregistreringen mye lettere.

Eneimportør i Norge: Reime landteknikk as

Enhver forbedring skal kunne måles!

Vi legger vår ære i å kunne tilby produkter og systemer som virkelig bidrar til å optimalisere melkeproduksjonen og dyreholdet! Dessuten legger vi vekt på alltid å kunne dokumentere effekt. For skal den moderne bonden lykkes, må de tekniske løsningene innfri!

Ønsker du vite mer om hva WestfaliaSurge kan tilby?
Ta kontakt med din A-K avdeling eller A-K forhandler!

A-K maskiner

Vår styrke – din trygghet

Proteinprosenten

Åse Flittie Andersen

Tal frå Kukontrollen/Effektivitetskontrollen viser at det er mogleg å oppnå bra proteinprosent i mjølka ved varierende avdråttsnivå (tabell 1). I gjennomsnitt har likevel buskappar med låg proteinprosent også lågast avdrått og lågast «Mjølke – fôr», slik det går fram av tabellen. Men den økonomiske skilnaden er liten over 3,2 prosent protein. Med sterkare prisgradering frå nyttår blir det meir lønsamt å «investere» i betre fôring for å oppnå høgare proteinprosent.

Energidekninga er viktigast

Kyrne må få dekt energibehovet sitt om dei skal greie å produsere mjølke med normal proteinprosent, slik det går fram av figur 1. I topplaktasjonen kan det vera vanskeleg å oppnå full energidekning. Når grovfôrkvaliteten er gitt, er det fyrst og fremst gjennom *mengde kraftfôr* vi kan påvirke energidekninga og dermed proteinprosent.

Mangel på energi vil føre til at aminosyrer i tarmen (AAT) blir brukt som energikjelde istadenfor å gje byggstoff til mjølkeprotein. Indirekte har derfor også proteindekninga mykje å seia for proteininnhaldet i mjølka. Auka kraftfôrmengde gjev betre forsyning både med energi og protein til kua.

Kyr som har fått svak fôrstyrke i 1. laktasjon vil ha låg proteinprosent neste laktasjon sjølv om energidekninga er god da. Dette er altså ein langtidsverknad.

Nok AAT

I forsøk med ulike AAT-nivå i kraftfôret er det påvist at mykje AAT tidleg i laktasjonen virkar mjølke drivande. Seinare i laktasjonen påvirkar AAT-nivået avdråtten i mindre grad, men gjev heller utslag i proteinprosent i mjølka. Sjå tabell 2.

Nok PBV

Forsøk viser at det blir låg proteinprosent i fôringssituasjonar med for lite PBV i totalrasjonen. Ved slik fôring blir det låge ureaverdiar i mjølka. Tabell 3 viser samanhengane mellom urea og tørrstoffinnhaldet i tankmjølka, ut frå resultatata 1. halvåret med urea-analyser i tankmjølka i TINE.

Mjølke med høge ureaverdiar ser ut til å oppnå best pris, men høge ureanivå er likevel ikkje ynskjeleg. Både låge og høge ureaverdiar kan gje nedsatt fruktbarheit.

Kraftfôret har positiv verknad

Kraftfôr har i seg sjølv ein positiv effekt (1 FEm kraftfôr betyr meir for proteinproduksjonen enn 1 FEm grovfôr). Dette skuldast at kraftfôr i stor grad blir omdanna til propionsyre i vomma, og propionsyra gjev grunnlag for produksjon av mjølkeprotein. Kraftfôr med mykje vombestandig stivelse er spesielt positivt.

Moderat surfôr-gjæring er bra

I finske forsøk er det registrert høgare fett- og proteinprosent i mjølka når kyrne får surfôr med moderat gjæring i høve til når dei får kraftig gjæra surfôr. Dette kan skuldast betre energidekning fordi kyrne et meir av surfôret med moderat gjæring. Det kan også skuldast at det ekstra innhaldet av restsukker fører til auka mikrobeproteinoppbygging, og dermed gjev kyrne betre AAT-forsyning. Stabilt surfôr med moderat gjæring får vi ved å bruke rikeleg dosering av effektivt ensileringsmiddel og ved fortøring.

Beite er positivt

Ved gode beitetilhøve får vi høgare proteinprosent enn på innefôring.

Men også på beite gjeld det at energi- og proteindekninga må vera god for å oppnå proteinrik mjølke. Effektivitetskontrollen 2002 viser til dømes 3,23–3,24 prosent protein i middel hjå dei som produserte mindre enn 15 prosent sommarmjølke (juni–sept), mot 3,27 prosent protein i middel for dei som låg på 30–40 prosent sommarmjølke.

Grovfôranalyse

Som det går fram er proteinprosent i mjølka innan rase eit spørsmål om riktig fôring.

Med analyse av hovudgrovfôret ditt kan rådgjevaren setja opp fornuftige dagsrasjonar til kyrne dine.

Frå årsskiftet vart proteinbetalinga i kumjølka i TINE auka frå 7,5 øre til 10 øre prisgradering per 1/10 prosent avvik frå 3,2 prosent protein. Dette gjer det enda viktigare å unngå låg proteinprosent i mjølka. Nokre prøveområde hadde denne prisgraderinga i 2003 også.

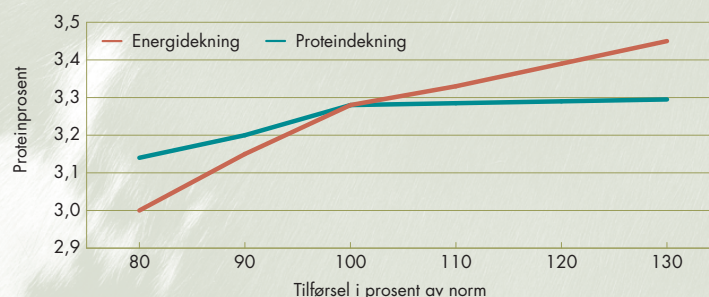
■ **Også på beite må energi- og proteindekninga vera god for å oppnå proteinrik mjølk.**
Foto: Jan Erik Kjær

Ved hjelp av TINE-dataverktøyet «KRAFTFØRLISTE» er rådgjevaren i stand til å forutseia rimeleg bra kor mykje grovfôr kyrne vil ta opp ved appetittfôring, og dermed tilpasse kraftfôrmengde og kraftfôrtype på ein god måte.

Hugs at god fôring for proteinprosent i mjølka også som regel er god fôring med tanke på god fruktbarheit i buskapen og mjølk med god smaksqualitet.

Jersey-kyr gjev høgare fett- og proteinprosent i mjølka enn NRF. Men det fører også til behov for fleire kyr for å fylle kvota, og kjøttproduksjonen blir redusert. ■

Figur 1. Effekt av energi- og proteindekning på proteinprosenten.

Tabell 1. Tal frå Kukontrollen/Effektivitetskontrollen viser at det er mogleg å oppnå bra proteinprosent i mjølka ved varierende avdråtsnivå.

Proteinprosent	3,02	3,11	3,20	3,30	3,40
Fett-prosent	3,99	4,01	4,04	4,04	4,12
Antal EK-bruk i gruppa	53	435	739	319	49
Avdrått, kg mjølk/årsku	5 596	6 058	6 269	6 431	6 627
Mjølk* – fôr, kr/liter	1,89	1,95	2,01	2,03	2,04

* pris utan tilskott

Tabell 2. Korleis AAT-nivået påvirkar avdråttan.

	Tidlig laktasjon AAT i kraftfôret, g/FEM		Sein laktasjon AAT i kraftfôret, g/FEM	
	111	93	111	93
Fôropptak, kg TS/dag	19,2	19,4	9,8	9,9
Mjølk, kg/dag	31,5	30,0	13,1	13,0
Proteinprosent	3,11	3,11	3,33	3,18

KILDE: HARALD VOLDEN, 1999

Tabell 3. Ureainnhold i tankprøver.

Tal prøver	Lågt (<3)	Normalt (3–6)	Høgt (>6)
	22 604 (10,2 %)	181 826 (82,0 %)	17 205 (7,7 %)
Urea, mmol/l	2,4	4,4	6,7
Feitt, %	4,09	4,01	3,85
Protein, %	3,20	3,21	3,26
Laktose, %	4,63	4,66	4,68
Pristillegg, øre /liter*	1,4	1,2	5,3

* Rekna med betalinga som skal gjelde frå 01.01.04 for fett- og proteinprosent.

KILDE: INGUNN SCHEI, 2002

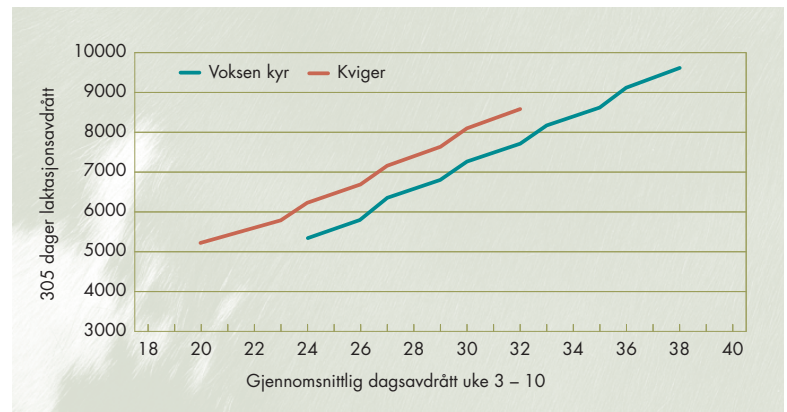
Fôring i tidlig laktasjon

Tidligere artikler om fôringsstrategier finner dere i BUSKAP nummer 2, 3 og 7/2003. Tidlig laktasjon defineres som perioden fra kalving til 15. laktasjonsuke. Begrunnelsen for å sette en grense ved laktasjonsuke 15 er at ved dette laktasjonsstadiet er dagsavdrått og fôropptaket kommet opp på sitt høyeste nivå samtidig som kyrne er ferdig med mobiliseringsfasen og kommet i en positiv energibalanse. Hva karakteriserer så kyrnes fysiologiske status i denne perioden? Etter kalving skjer det en dramatisk økning i kyrnes næringsomsetting og behov samtidig som fôropptakskapasiteten de første 5–8 ukene bare er 70–80 prosent av det maksimale (på grunn av et lavere grovfôropptak). Eksempelvis er kuas daglige behov for glukose (blodsukker) 350 gram ved slutten av drektighetsperioden og hele 2 300 gram når mjølkeytelsen er 30 kg per dag. Når vi samtidig vet at kyrne ikke har glukose å mobilisere må alt dekkes gjennom fôret. I begynnelsen av laktasjonen er kyrne genetisk styrt til å mobilisere kroppsreserver i form av fett (energi) og protein. Evnen til å mobilisere fett er større enn for protein. I gjennomsnitt vil 1 kg vekttap tilføre energi til å produsere omlag 6,6 kg mjølk, men vil tilføre protein til bare å dekke behovet til 3,8 kg mjølk. Denne ubalansen innebærer at AAT-tilførselen må økes for å dekke behovet til å produsere de 2,8 kg ekstra med mjølk. Dette får betydning for hvilket AAT-innhold man bør ha i kraftfôret i begynnelsen av laktasjonen.

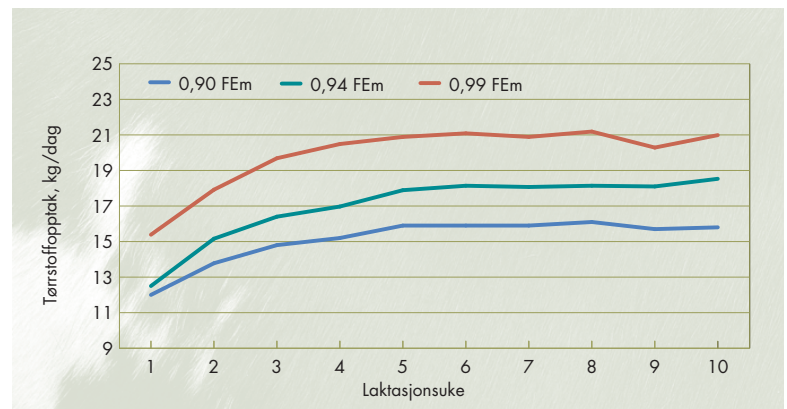
Viktig for laktasjonsavdrått

I forbindelse med arbeidet med å karakterisere laktasjonskurva hos NRF (se BUSKAP nr. 5/2002) ble

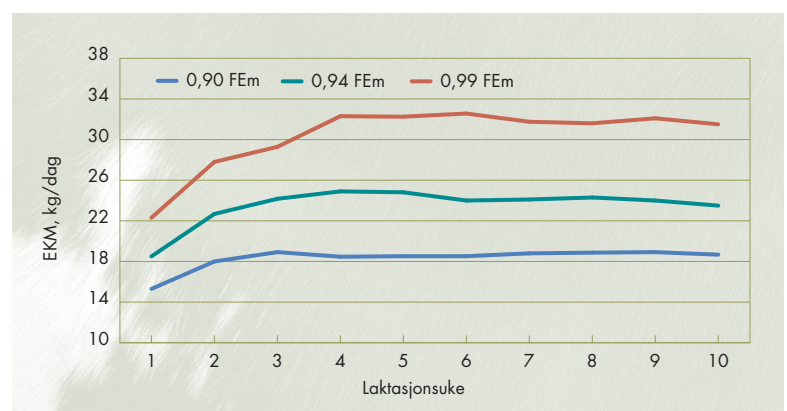
Figur 1. Sammenhengen mellom gjennomsnittlig dagsavdrått laktasjonsuke 3–10 og 305 dagers laktasjonsavdrått.

Figur 2. Virkning av fôrasjonens energikonsentrasjon (FEm per kg tørrstoff) på samla fôropptak de første 10 ukene av laktasjonen.

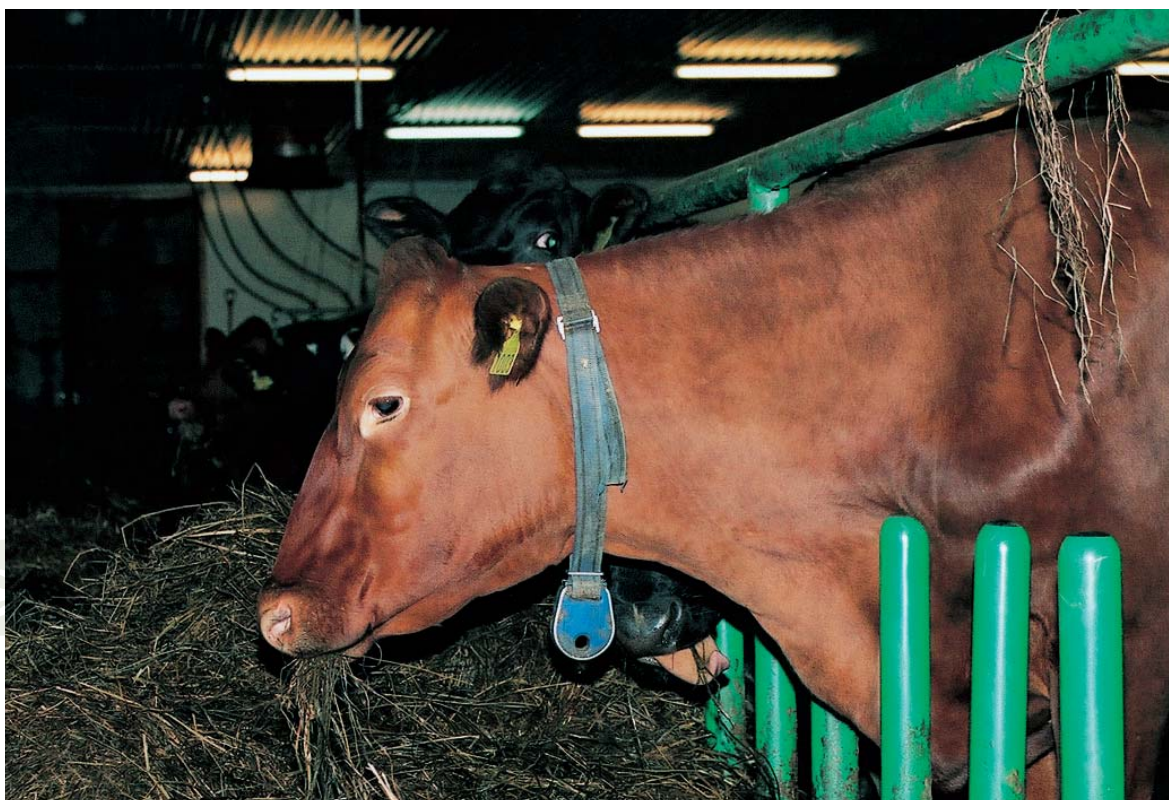

Figur 3. Virkning av fôrasjonens energikonsentrasjon (FEm per kg tørrstoff) på mjølkeytelse de første 10 ukene av laktasjonen.

Hensikten med å utvikle fôringsstrategier for mjølkeku er å kunne styre mjølkeproduksjonen inn mot ønska avdråttsnivå ved hjelp av fôring. I denne artikkelen om fôringsstrategier skal vi fokusere på hvordan man kan styre mjølkeproduksjonen i den første delen av laktasjonen.

■ Fôring i de første 8–10 ukene etter kalving legger et viktig grunnlag for laktasjonsavdrått.
Foto: Jan Erik Kjær

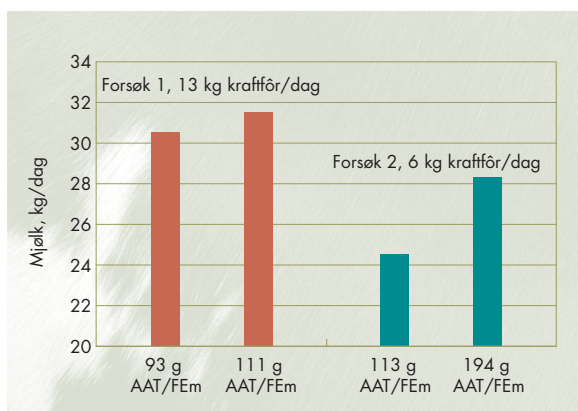

det observert en klar sammenheng mellom ytelsesutviklinga de først 8–10 ukene og den oppnådde laktasjonsavdrått (figur 1). Det inne-

bærer at fôring i denne perioden legger et viktig grunnlaget for laktasjonsavdrått. Valg av fôringsstrategi i tidlig laktasjon er først og fremst knyttet til to sentrale forhold; ønska avdråttsnivå og kraftfôrstrategi (mengde og kvalitet). Kraftfôrstrategien er videre bestemt av grovfôr kvaliteten og hvor mye man ønsker at kyrne skal mjølke av holdet i første fase av laktasjonen.

kalving og hvor viktig energikoncentrasjonen er for fôropptaket. Variasjon i energikoncentrasjon skyldes en kombinasjon av forskjellig grovfôr kvalitet og andel kraftfôr i rasjonen. Etter 2.–3. laktasjonsuke skyldes det økte fôropptak et økt grovfôropptak. I figur 3 er mjølkeytelsen for de tre forskjellige energikoncentrasjonene vist. Den viser at det er god sammenheng mellom fôrrasjonens energiinnhold og responsen i mjølkeytelse i første del av laktasjonen, på tross av at kyrne i denne fasen også mobiliserer energi.

Figur 4. Effekt av økt innhold av AAT i kraftfôret på mjølkeytelse frem til 14. eller 16. laktasjonsuke (etter Volden, 1999; Schei og Bævre, 2000).

Fôropptak og energitilførsel

I figur 2 er det vist hvordan fôrrasjonens energikoncentrasjon og laktasjonsstadium påvirker fôropptaket de første 10 ukene. Figuren er basert på data fra fem norske produksjonsforsøk og illustrerer tydelig hvordan fôropptaket øker fra

Forhold som lavere fôropptakskapasitet, evnen til å mobilisere kroppsreserver samt fôrrasjonens energikoncentrasjon er det viktig å ta hensyn til ved planlegging av fôring.

Fortsetter neste side

Fôring i tidlig laktasjon

Fortsetter fra foregående side

ringa i første del av laktasjonen. I beregningsverktøyet som er utviklet i forbindelse med fôringsstrategiprojektet i TINE tas det hensyn til disse effektene og ut fra en samlet vurdering er det i tabell 1 vist forslag til kraftfôrmengder ved ulike avdråttsnivåer. Mengdene gjelder fra avslutta opptrappingsfase etter kalving og fram til 15. laktasjonsuke.

I tabellen tas det hensyn til kvaliteten av grovfôret og beregningene viser hvor viktig det er å kjenne grovfôrkvaliteten når man velger kraftfôrstrategi. Ved dårlig og middels kvalitet vil de høyeste kraftfôrmengdene gi et høyt innhold av sukker og stivelse i fôrrasjonen (> 34 prosent av tørrstoffet). For å unngå problemer med et dårlig vommiljø bør man ved disse nivåene fordele kraftfôret på minst fem fôringer og kyrne bør få tilgang på grovfôr minst 20 minutter før de får kraftfôr. Dette gjelder spesielt i situasjoner hvor man ikke har appetittfôring og ved første kraftfôrtildeling om morgenen.

Proteintilførsel

Fôrrasjonens AAT-nivå har betydning for avdråttutviklingen i første del av laktasjonen. Dette kan vi utnytte enten til å lage produktionsdrivende rasjoner eller til å dempe ytelsen i tidlig laktasjon. Virkning av ulik AAT-tilførsel fra kraftfôret de første 14–16 ukene av laktasjonen er vist i figur 4. Størst utslag for økt AAT-tilførsel får en når energitilførselen er lav. Et høyere AAT-innhold i fôrrasjonen i denne laktasjonsfasen viser først og fremst positiv effekt på mjølkeytelsen og i mindre grad på proteinprosenten. I midt- og seinlaktasjon vil økt AAT-forsyning i større grad virke positivt på proteininnholdet i

mjølka. Økt AAT-tilførsel gir en større fettmobilisering og man må derfor unngå for lav energitilførsel fra fôret når en bruker kraftfôr med høyt AAT-innhold. Hvis vi tar utgangspunkt i kraftfôrmengdene vist i tabell 1, hvilket AAT-innhold bør man da ha i kraftfôret ved ulike avdråttsnivåene? Beregningene viser at AAT-kravet fra kraftfôret i denne perioden er mindre avhengig av grovfôrkvaliteten (i motsetning til i midt- og sluttlaktasjon), men at det først og fremst er knyttet til ytelsesnivået. Tar vi hensyn til at kyrne i store deler av den første laktasjonsfasen ikke er i energibalans, men har en daglig underfôring på 1-3 FEm, viser beregningene at AAT-innholdet i kraftfôret de første 15 ukene bør være henholdsvis 111, 117, 120, 123 og 125 g AAT/FEm ved ytelsesnivåene 5 000, 6 000, 7 000, 8 000 og 9 000 kg mjølk. I disse beregningene tas det også hensyn til at fôropptaket øker gradvis fra kalving og fram til 10.–12. laktasjonsuke.

Opptrapping av kraftfôr

Tabell 1 viser de anbefalte kraftfôrnivåene etter at en er ferdig med opptrappinga av kraftfôr de første dagene etter kalving. Hva er så den optimale opptrappingsstrategien? Forsøkene har ikke vist noen entydige resultater, verken når det gjelder økningen i daglig mengde eller over hvor lang periode man bør gjennomføre opptrappingen. Den generelle anbefalingen er en økning på 0,5 kg/dag, men den enkeltes erfaring om hva som er optimalt bør tillegges stor vekt.

I denne artikkelen om fôringsstrategier for mjølkku har vi sett på effektene av energi- og proteintilførsel på mjølkeytelsen i første del av laktasjonen samt kommet med anbefalinger om kraftfôrnivå de første 15 ukene. I neste artikkel skal vi se på krav til ulike næringsstoffer i rasjonen (NDF, stivelse, mineraler og vitaminer) i tidlig laktasjon, slik at vi blant annet sikrer et godt vommiljø og dermed legger forholdene godt til rette for vommikrobene. ■

Tabell 1. Anbefalt kraftfôrmengde fra kalving til 15. laktasjonsuke ved ulik laktasjonsavdrått og grovfôrkvalitet. Voksne kyr (570 kg) og kviger (480 kg).

Avdrått	Voksne kyr FEm i grovfôret per kg tørrstoff			Kviger FEm i grovfôret per kg tørrstoff		
	0,83	0,89	0,96	0,83	0,89	0,96
5000	10,0	9,0	7,0	10,5	10,0	8,0
5500	10,5	9,5	7,5	11,0	10,5	9,0
6000	11,0	10,5	8,5	12,0	11,0	10,0
6500	11,5	11,0	9,0	12,5*	12,0	11,0
7000	12,0	11,5	10,0	13,5*	12,5*	11,5
7500	12,5	12,0	10,5		13,0*	12,5*
8000	14,0*	13,0	11,0			
8500	14,5*	13,5*	12,0			
9000	15,0*	14,0*	13,0			

* Høyt innhold av sukker og stivelse i fôrrasjonen. Fare for dårlig vommiljø.

Klauvhelsa under lupen

Helsetjenesten for storfe og Norges Veterinærhøgskole har gått sammen om et fire-årig prosjekt som setter klauvhelsa under lupen. Utøver midler fra Forskningsrådet har TINE, Fagsenteret for kjøtt og GENO bidratt til finansieringen. I første fase av prosjektet har målet vært å kartlegge klauvhelsa i norske bås- og lausdriftfjøs. Årlig rapporteres det 5 000 sjukdomstilfeller i klauv og bein gjennom helsekortordningen, men mye tyder på at dette bare er toppen av isfjellet. En årsak til underrapporteringen er at undersøkelse av slike lidelser er vanskelig å gjennomføre da klauvboks ofte ikke er tilgjengelig ved veterinærbesøket. Dessuten har mange klauvlidelser en kronisk karakter, og veterinæren blir av den grunn ikke tilkalt.

Rasmus Lang-Ree

112 fjøs

Første fase av prosjektet er nå avsluttet og klauvene til 600 kviger og 2 600 kyr i 112 mjølkebesetninger er undersøkt. 55 av besetningene er bås fjøs og 57 er lausdrift. I alt 13 klauvskjærerere har stått for registreringene av sjukdomsforandringene i forbindelse med klauvskjæring. Dermed har en hatt mulighet til å registrere selv mindre forandringer som ikke har resultert i kliniske symptomer. Ved å bruke klauvskjærerne til diagnostikk og registrering har det vært mulig å undersøke mange dyr, men samtidig må en regne med en viss variasjon i bedømmelsen. Klauvskjærerne har også vurdert klauvlengde, klauvform, samt klauvfarge, sår/hevelser i forkne og has, og halthet. Opplysninger om fjøsmiljø, rutiner for klauvskjæring, føring og beite er dessuten registrert.

■ - Regelmessig klauvskjæring er et viktig tiltak for å oppnå god klauvhelse, sier prosjektleder Terje Fjeldaas og stipendiat Åse Margrethe Sogstad.

Mer klauvsjukdommer i løsdrift

I dag er 88 prosent av mjølkekubesetningene oppstallet i bås fjøs, men i løpet av 25 år regner en med at de aller fleste vil være i lausdrift. De foreløpige resultatene viser at det er funnet sjukelige forandringer i klauvene hos 48 prosent av kyrne i bås fjøs og 72 prosent i lausdriftfjøs. Figur 1 og 2 viser at bakklauvene er mer utsatt enn framklauvene, og de forandringene en finner hyppigst er hornforråtnelse, blødninger i den hvite linjen og blødninger i sålen. Det er ikke overraskende at klauvene er mer utsatt i lausdriftfjøs enn bås fjøs, og undersøkelsen forteller oss at vi står overfor krevende utfordringer når det gjelder å utforme moderne fjøs.

Nesten alle lausdriftfjøsene i denne undersøkelsen hadde spaltegolv. På spaltegolv blir belastningen på klauven mer ujevn enn på helstøpte golv, og en større del av trykket kommer på såleflaten. Dette kan føre til blødninger i den hvite linjen og sålen. Samtidig er problemer med oppsamling av gjødsel og urin gjerne større på helstøpte golv. Gjødsel og urin tærer sterkt på klauvhornet, og hvis det blir liggende mye gjødsel i gangarealet øker risikoen for hornforråtnelse og hudbetennelser i klauvregionen.

Milde forandringer

Selv om de foreløpige resultatene kan gi et skremmende inntrykk av klauvhelsa i norske fjøs, er 80–90 prosent av de funnene som er gjort

Mens antallet sjukdomsbehandlinger på storfe har gått ned de senere åra, kan klauvhelsa komme til å by på store utfordringer i tiden som kommer.

■ Slitt såle etter en uke på grovt golv i nytt lausdriftfjøs.

vurdert som milde forandringer. Sammenliknet med andre land synes klauvhelsa i norske storfebesetninger å være relativt god. Det er dessuten registrert lite halthet. Denne registreringer er imidlertid usikker, fordi det er en vanskelig vurdering å gjøre når kua dyttes mot klauvboksen. Resultatene er likevel et varsko om at miljøet vi tilbyr kua ikke i tilstrekkelig grad tar hensyn til klauvene.

Underlaget kua skal gå på er kort sagt for hardt, ujevnt, fuktig, glatt og møkkete. Dette gjelder særlig i lausdriftfjøs. Verken spaltegolv eller støpte golv som skrapes er ideelt, og det vil være behov for utprøving av alternative løsninger. Gummibelagte spalter, automatiske skrapere også for spaltegolv, spesialasfalt som alternativ til betong, gummimatter i det mest trafikkerte

arealet og egne fôringsbåser med gummimatter er løsninger som har vært framme i bildet.

Klauskjukdom ved innflytting i nye lausdriftfjøs

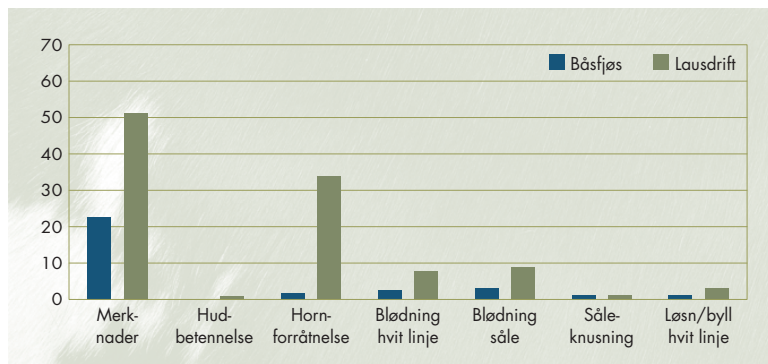
Prosjektleder Terje Fjeldaas og stipendiat Åse Margrethe Sogstad påpeker at problemer med klauvhelsa ofte kan oppstå i forbindelse med innflytting i nye lausdriftfjøs.

– Unngå at underlaget er for grovt ved flyttingen. Det er også viktig å være nøyaktig ved legging av spaltegolv slik at ujevn spaltebredde og andre uregelmessigheter unngås. Det er en fordel hvis innflyttingen kan skje i forbindelse med beitesesongen slik at dyra får gradvis tilvenning til det nye underlaget. Fjeldaas og Sogstad har flere råd for å unngå problemer med klauvhelsa:

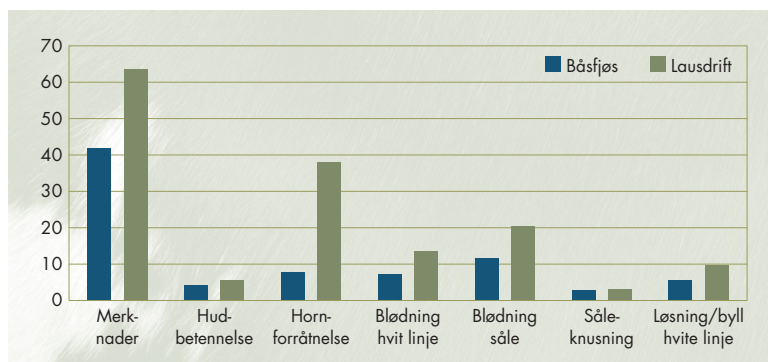
– Unngå at gjødsel blir liggende igjen i gangarealet. Hvis dyra ikke trækker ned møkka må den skrapes vekk. Nye fjøs bør ha permanente fotbad. Hvis det oppstår infeksjøs klauvproblemer i en besetning, er desinfiserende fotbad et meget aktuelt tiltak. Det er enkelt å gjennomføre hvis det er satt av plass til fotbad ved bygging av det nye fjøset. Det er mest aktuelt å plassere fotbadet ved inngangen til mjølkestallen. I tillegg bør det avsettes plass slik at det er mulig å foreta undersøkelse og behandling i klauvboks.

Avslutningsvis peker Fjeldaas og Sogstad på at regelmessig klauvskjæring er et viktig tiltak for å oppnå god klauvhelse. Særlig i lausdriftfjøs er det av stor betydning at klauvskjæringen utføres av kyndig personale, helst en profesjonell klauvskjærer. Ved klauvskjæring er det viktig å beskjære til korrekt form, men spesielt i lausdriftfjøs må det unngås at sålen blir for tynn. Overgang til nytt lausdriftfjøs innebærer et miljøskifte for klauvene samtidig som dyra vil være i regelmessig bevegelse. Dette innebærer økt klauvslitasje, og derfor må ikke klauvene beskjæres de siste to månedene før innflytting. ■

Figur 1. Forekomst av klauvlidelser (%) på frambein i bås-fjøs og lausdriftfjøs.

Figur 2. Forekomst av klauvlidelser (%) på bakbein i bås-fjøs og lausdriftfjøs.

■ Blødninger i sålen.

MARKEDS SPALTEN

informerer...

Her finner du oss

GENO hovedkontor
2326 HAMAR
Tlf.: 62 52 06 00
Faks: 62 52 06 10

Store-Ree seminastasjon
2335 STANGE
Tlf.: 62 57 48 00
Faks: 62 57 48 02

Hallsteingård seminastasjon
Halldor Flatensvei 52
7081 SJETNEMARKA
Tlf.: 72 88 47 60
Faks: 72 88 47 61

Øyer testingsstasjon
2636 ØYER
Tlf.: 61 27 58 60
Faks: 61 27 58 61

Særheim
sæddepot og kontorer
4353 KLEPP STASJON
Tlf.: 51 78 97 40
Faks: 51 78 97 59

www.geno.no
– for deg som vil være oppdatert!

Nye priser i 2004

Styret har vedtatt at det blir en økning i honoraret på kr 50 for inseminering på lørdager gjeldende fra 1. januar 2004. Dette på grunn av at vi i forhandlinger med Den norske seminteknikerforening (DNS) og Den norske veterinærforening (DNV) har akseptert at de skal ha ekstra godtgjørelse for jobbing på lørdag. For honorarer på virkedager og søn- og helligdager er det ingen endring.

Medlemskontingenten økes med kr 50 fra 1. oktober 2004.

Det blir ingen endring i prisen per sæddose nå da vi avventer granskningen i februar/mars før en eventuell justering. Styret arbeider for å holde sædprisen uendret.

Med bakgrunn i innspill fra markedet vil vi framover også vurdere om honorarene bør være flate (like på helg og hverdag), eller om de som nå skal avspeile kostnadene med inseminasjon på de ulike dagene. Dette med eventuelt like inseminasjonshonorarer uavhengig av ukedag er et tema du som tillitsvalgt gjerne må ta opp i arbeidsutvalget i produsentlaget og gi oss tilbakemelding på.

GENO analyserer ikke lenger melkeprøver

Tilbudet om analyse av urea i melk, som vi startet med på begynnelsen av 80-tallet, er falt bort. Urea-analyser tilbys nå rutinemessig gjennom TINE-systemet, og behovet er dermed godt ivaretatt. Det har vært GENO sin målsetning at slike analyser, som er svært nyttige når det gjelder å styre fôring, skulle bli tilgjengelige for alle. Dit er vi nå kommet.

GENO har også hatt tilbud om analyse av aceton i melk. Aceton gir nyttig tilleggsinformasjon til ureaverdien og sier mer spesifikt hvordan energidekningen har vært. Acetonanalysene har interesse særlig i forhold til fôring, fruktbarhet og ketose. Benyttelsen av tilbudet om analyse av aceton i melk har imidlertid ikke hatt et slikt omfang at vi kan opprettholde det i GENO. Vi mener likevel at et slikt tilbud bør være tilgjengelig i Norge og søker derfor å finne en løsning. Oss bekjent er det ikke andre som har dette tilbudet.

GENO flytter til Biohuset

Styret i GENO har vedtatt å flytte sin virksomhet fra Espern til Biohuset i Hamar sentrum når dette står ferdig i begynnelsen av august 2005. Initiativtaker til Biohuset er Hamar kommune. Det forventes av Biohuset blir en viktig drivkraft for bioteknologisatsingen i Hamar-regionen framover. Styret i GENO mener at det er riktig for GENO å delta i denne satsningen.

Andre aktuelle aktører i Biohuset er Høgskolen i Hedmark, det statlige Mattilsynet, administrasjonen til forskningsarbeidet ved Sykehuset Innlandet og Biobank råvarelab. Det jobbes aktivt for at også andre avlsorganisasjoner kan flytte inn i Biohuset i andre byggetrinn.

PR-kurs for tillitsvalgte

I februar i fjor arrangerte vi det første pr-kurset for tillitsvalgte i region øst. Tilbakemeldingene fra kurset var så positive at vi vil kjøre et nytt kurs nå i januar. Dette blir i Bergen, og det er regionene sør og vest som har fått invitasjon denne gangen. Interessen for kurset er meget stor, og vi har faktisk ikke en eneste plass ledig. Med dette tiltaket håper vi på mange gode og positive GENO-nyheter lokalt både i pressen og i andre medier. Vi planlegger kurs i region midt og nord til neste år.

De første irlandkalvene er født

Våren 2004 skal eksportselskapet vårt GENO Global som kjent eksportere 400 NRF-kukalver til Irland. Halvparten av disse er etter okser som irene selv har spesialplukket og som ikke er brukt som eliteokser her i landet. Kalvene skal inn i et stort feltforsøk på 50 gårder, der de over en femårsperiode skal sammenliknes med samme antall kryssninger NRF x Holstein og ren Holstein. De aktuelle kalvingene startet i siste halvdel av januar og utover.

I følge Kukontrollen står om lag 450 drektige kyr med en potensiell Irlands-eksport i magen etter disse spesialoksene. Vi har sendt en julehilsen med litt info til eierne av disse kyrne. Rådgiverne i de samme områdene har fått en oversikt over kyrne for hvert distrikt.

Når det gjelder avkom etter de fem eliteoksene som irene ønsker avkom etter, ser vi ut fra inseminasjonsrapportene at vi har rikelig å velge mellom. Så fort kalvingene blir innrapportert, vil vi begynne å lete etter gode ku-kalver, fortrinnsvis i de samme områdene som spesialkombinasjonene hentes fra, men i en litt videre geografisk omkrets.

Utprøving av norsk avlsmateriale i USA

I tillegg til de pågående forsøkene med NRF i Irland og Nord-Irland, er NRF også med i et omfattende kryssningsopplegg i California. University of Minnesota koordinerer datainnsamlingen fra de involverte besetningene. De første resultatene er svært lovende, og endelig sammenstilling ventes i midten av 2004.

For GENO vil det være av svært stor betydning å få gjennomført et vitenskapelig forsøk i USA, men denne type forsøk er forbundet med store kostnader. Å skaffe finansiering er derfor bakgrunnen for GENO sitt arbeid overfor Kongressen i USA. Som en del av dette arbeidet kommer kongressmann J. Gresham Barrett hit 17.–20. januar for å sette seg nærmere inn i vår virksomhet og de miljøene i Norge som GENO ønsker å samarbeide med, samt å diskutere hvordan dette programmet skal kunne utvikles.

Om selskapet GENO Global AS

GENO sin internasjonale virksomhet/aktivitet ble fra årsskiftet skilt ut i et eget AS, GENO Global AS. Selskapet har GENO som eiere. For å styrke medlemmenes konkurransekraft, skal GENO Global AS utvikle en lønnsom eksport av GENO sine produkter.

Styresammensetning:

Styreleder: Sverre Bjørnstad

Styremedlemmer: Asbjørn Helland, Einar Kristiansen, Øystein Jørem.

Selskapet har to ansatte, daglig leder Tor-Arne Sletmoen og eksportsjef Egil Hersleth, og holder til i GENO sine lokaler på Hamar.

Polakker i Norge

Maciej Kraskiewicz er GENO sin representant i Polen. Han var nylig i Norge med polske fagfolk på melkeproduksjon som ville gjøre seg kjent med NRF-rasen. Det er visse restriksjoner på å selge NRF i Polen fordi rasen ikke er godkjent. Men vi håper dette

blir ryddet av veien med Polens inntreden i EU fra neste år. Gruppen besøkte besetninger og GENOs anlegg på Hamar og Øyer. De likte kua og avlssystemet. Bonden som var med har mange av sine Holstein-kyr drektige med NRF-okser. ■

■ Steinar Nyhus med ryggen til, i sitt nye fjøs i Brumunddal, sammen med GENOs mann Maciej, Ryszard Gawinecki bonde med 180 kyr og Daniel Leszcz som er meieridirektør. I tillegg var en redaktør av et polsk landbruksblad med til Norge.

Albania

Albania er bare halve Danmark i størrelse. Det bor 3 millioner mennesker i dette vesle fjell-landet ved Adriaterhavet, og de har 450 000 melkekyr. Men det er ikke bønder og gårder i vår forstand. Mange har en eller to kyr i bakgården, og de produserer melk til familie og naboer. Jeg så to gårder med 10 kyr og disse er de største.

I 1993 sendte NRF 2 600 doser som en gave til Albania. I de siste fem årene er det solgt 160 000 doser NRF-sæd, riktignok til lav pris og delvis finansiert gjennom Norad.

Albaner er det albanske selskapet som selger NRF-sæd. Det drives av veterinæren Hysen Moli. Fra et lite kontor i byen Elbasan en times vei syd for Tirana, organiserer Moli med sin medhjelper Arian et inseminasjonskorps på 150 personer, flertallet med veterinærutdannelse. Hver 40. dag går det sædrute med forsyning av sæd og nitrogen.

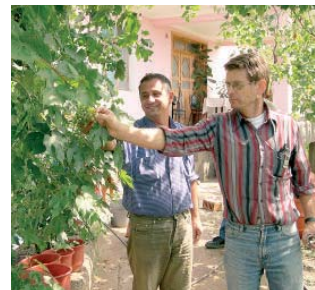
Landbruksministeriet i Albania uttalte for tre år siden at NRF-kryssingene er meget godt likt av bøndene, og Ministeriet ønsker NRF utbredt over hele landet. De mest utbredte rasene fra før er Jersey, Frieser og Tarantaise. Det sies at 20 prosent av kyrne i Albania nå har NRF-blod.

Veterinær Sigvart Byberg i Furnes er den norske drivkraften i dette prosjektet på Balkan.

Han har arbeidet mye i Elbasan i de senere årene, og hans utholdenhet har overvunnet skepsis, byråkrati og korrupsjon. Byberg har gjort en kjempeinnsats og nyter stor tillit blant inseminører og bønder. ■

■ Gemal Plaka, inseminør, var den første som brukte NRF-sæd i Albania.

■ Veterinærene Hysen Moli (f.v.) og Sigvart Byberg er drivkreftene i Albania-prosjektet. Det er mangel på mye i Albania, men det er bare å strekke ut hånden etter druer.

■ Dyra får godt stell, men bygningene er dårlige.

Smittevern i praksis

Det er mye trafikk på en gård i dag, og Olav Bakken ønsket å tilrettelegge slik at det ble enklere for transportørene samtidig som han fikk styrt fremmed trafikk utenom inntunet. Han ble tipset av veterinæren sin, Jan Inge Holøymoen, om Smittevernpakka fra Helsetjenesten for storfe. Jan Inge ble trukket aktivt med i utformingen av løsningene og begge er fornøyd med resultatet.

Rasmus Lang-Ree – tekst og foto

– Tidligere var det tungvint, og tankbilsjåføren måtte rygge ut på plenen for å komme til mjølkerommet. Å få dyra ut på slaktebilen var heller ingen enkel jobb, og jeg gruet meg litt på forhånd når dette skulle skje, forteller Olav Bakken.

Inntun og uttun

Løsningen ble å anlegge et uttun med egen innkjørsel. Det ble bygd nytt mjølkerom som er plassert slik at tankbilsjåføren har lett adgang. Ved siden av det nye mjølkerommet ble to små silokummer fjernet, og dermed var det plass for å få etablert smittesluse for besøkende. Møkkkjelleren under ungdryfjøsset går litt utover fjøsveggen på denne siden og fungerer som plating ved levering av dyr.

Dyrebilsjåføren kan nå legge lemmen direkte ned på plattingen, og det er plan utgang fra fjøsset til dyrebilen. Fra to binger på innsida av døra kan dyra enkelt ledes ut på dyrebilen uten at sjåføren behøver å gå inn i fjøsset.

– Leveringen av okser går nå som en drøm og den negative stemningen det var rundt dette tidligere er borte, sier Olav Bakken.

Innkjøp av kalver for oppføring er en smitterisiko. Olav Bakken er nøye med at alle kalver har helseattest og at kalvene transporteres direkte fra leverandør. Hittil har

På Bakken gård på Tolga har de tatt smittevern på alvor. «Fremmed trafikk» styres mot uttunet, og alle besøkende må gjennom smittesluse før de kommer inn i fjøsset.

dette gått bra, og eneste ulumskheden han har fått med på lasset har vært lus.

Smittesluse

Felleskjøpet bidro med planløsning til smitteslusa. Det er fliser både på vegger og golv. I golvet er det varmekabler, og skillet mellom «fremmed sone» og «gårdens sone» er markert med tverrgående rist med sluk i golvet under og røde fliser på veggen. Med håndvask og spylemuligheter har veterinæren og andre besøkende fått et funksjonelt sted for å skifte klær og fottøy.

Er det noe du ville ha gjort annerledes hvis du skulle bygd smitteslusa på nytt?

– Jeg har valgt å legge sklisikre fliser i deler av golvet, men dette er jeg i tvil om er nødvendig. De sklisikre flisene er vanskelig å holde rene, og de vanlige golvflisene blir heller ikke så glatte at det er noe problem, sier Olav.

Han synes det er vanskelig å angi noen prislapp på moroa, men når bonden selv er flislegger og en del av flisene er overskuddslager etter byggingen av mjølkerommet blir ikke kostnadene avskrekkende.

Et positivt omdømme er viktig for husdyrbruket, og smittevern kan i noen tilfeller komme i konflikt med dette.

– De tidligere forbudsplakatene («Stopp – ingen adgang») synes jeg ble feil overfor vår omverden. Folk må jo lure på hva som foregår bak slike skilt. Derfor er det positivt at

plakatene i Smittevernpakka argumenterer istedenfor bare å si stopp, sier Olav Bakken.

Bonden som bestemmer

Veterinær Jan Inge Holøymoen presiserer at det er bonden som skal stille krav til hvordan folk som kommer til gården skal opptre for å unngå å dra smitte inn i fjøsset. Persontrafikken må styres utenom mjølkerommet, og besøkende må anvende klær og fottøy som bonden stiller til rådighet. Videre understreker han betydningen av rydding og reinhold.

– Det hjelper lite å bygge flotte smittesluser og mjølkerom, dersom en ikke tar rydding og reinhold på alvor. Jeg har erfart andre steder at når de nye rommene er tatt i bruk, så slapper en av på hygienekravene og tror at resten skal gå av seg sjøl. Men slik er det nå en gang ikke, sier Holøymoen og fortsetter;

– Det har skjedd mye positivt på dette området de siste årene. Producentlaget på Tolga kjøpte inn frakker og støvler til alle produsentene for syv til åtte år siden og dette var et veldig bra tiltak. Skal vi forebygge mot å få smitte inn på fjøsset må rutinene være på plass, og jeg ser ingen grunn til at vi på storfesida skal være mer slumsete med dette enn svineprodusentene, avslutter han.

Olav Bakken er helt enig:

– Det er viktig å etablere gode rutiner på forhånd. Det er ikke spørsmål om vi får nye sykdommer hit til landet men når, og da er det viktig at vi er beredt!

Bakken gård i Tolga kommune i Hedmark

- Tove Mette og Olav Bakken
- 380 dekar (175 dekar egen jord)
- 20 årskyr
- Kvote på 117 tonn
- 7 000 kg i avdrått
- Kjøttproduksjon på innkjøpte kalver

Smittevernpakka

Smittevernpakka er et tilbud fra Helsetjenesten for storfe. Tilbudet består av en pakke med nyttig materiell om smittevern og en gjennomgang med veterinær og en gjennomgang med veterinær av mulighetene den enkelte besetning har for bedre smittebeskyttelse. Er du interesserte kan du henvende deg til din veterinær, rådgiver eller regional helsetjenesteansvarlig.

■ Innkjøring til inntunet på Bakken gård.

■ Smittevernpakka innebærer et tett samarbeid mellom veterinær og bonde. Her får bonde Olav Bakken (t.v.) en nyttig påskjønnelse fra veterinær Jan Inge Holøymoen.

■ Gode vaske- og spylemuligheter er en viktig del av en smittesluse.

■ Sørg for godt fall mot sluk under rista slik at vann og møkk dreneres bort.

Ny helseattest for LIVDYRHANDEL

Rasmus Lang-Ree

Fra nyttår ble den gamle livdyrattesten erstattet av en ny helseattest utarbeidet av Helsetjenesten for storfe. Helseattesten skal brukes ved all livdyrhandel. Ved handel innen en region er det tilstrekkelig med egenerklæring fra selger.

■ Kerstin Plym Forshell ved Helsetjenesten for storfe kan fortelle at nyordningen innebærer at landet er delt inn i fire regioner. Både for å redusere risikoen for smittespredning over store avstander og for å unngå lange transporter av levende dyr, er det ønskelig at livdyrhandelen skjer så lokalt som mulig. Ved omsetning av dyr innenfor en region er det tilstrekkelig at selger selv fyller ut helseattesten (egenerklæring). Er det derimot snakk om salg på tvers av regiongrensene vil det være nødvendig at helseattesten er undertegnet av veterinær.

Hvorfor har dere åpnet for at selger selv kan fylle ut helseattest ved omsetning innen region?

– Dette er gjort fordi vi mener det er riktig å legge et større ansvar på bonden for at livdyromsetning skal skje på en trygg måte. Det bør i første rekke være i kjøpers og selgers interesse at dyr som omsettes er friske, sier Kristin Plym Forshell. Hun legger til at offentlige reguleringer av handel med dyr (for eksempel soneforskrift) vil være overordnet. Dette betyr at det i perioder kan bli krav om veteri-

nærattest også ved handel innen region.

Slakterienes livdyrrekspedisjoner vil i første omgang ha ansvar for distribusjon av Helseattestene. Livdyrrekspedisjonene håndterer de fleste salg av livdyr, og de vil arkivere en kopi av attesten. Kjøper skal ha originalen, mens selger beholder en kopi av attesten. Hvis det er noen som skal selge dyr helt i egen region kan de også henvende seg til livdyrrekspedisjonen for å få tilsendt helseattester.

Fokus på besetningens helsetatus

Hva er den største forskjellen på Helseattesten i forhold til den gamle livdyrattesten?

– Vi går fra kontroll av enkelt dyr til å attestere hele besetningens helsestatus. I tillegg til at dyret som skal selges er friskt er det av stor betydning at det kommer fra en besetning med god helsestatus, forteller Kerstin Plym Forshell i Helsetjenesten for storfe.

Livdyrregionene

Statistikk fra perioden 1999–2001 utarbeidet av Olav Østerås/Kerstin Plym Forshell viste at 83 prosent av alle dyr ble solgt innenfor samme fylke. Av de 17 prosentene som passerer fylkesgrensen går 42 prosent til nabolaget. Dette betyr at det er en liten del av livdyrhandelen som vil gå på tvers av regiongrensene.

■ Veterinær Kerstin Plym Forshell ved Helsetjenesten for storfe. Foto: Jan Erik Kjær

Hun understreker videre at det vil være et framskritt at alle dyr som selges følges av en attest og ikke bare de voksne dyra som tidligere. Helseattesten skal gi informasjon om besetningens status både når det gjelder smittsomme sykdommer, produksjonssykdommer, behandling for parasitter og klauvskjæring. De fleste av opplysningene som skal inn i Helseattesten vil selger kunne finne i Helseutskriften. Helseattesten vil også tilfredstille aktuelle KSL-krav.

Kjøp av livdyr representerer en stor risiko for å få smitte inn i besetningen hvis en ikke tar forholdsregler. Kerstin Plym Forshell oppfordrer derfor til at helseattesten tas i bruk ved all livdyrhandel så snart som mulig. ■

Sand er tingen

En feltundersøkelse gjennomført ved universitetet i Wisconsin viste at sand var et klart bedre underlag enn madrasser for kua. Forekomsten av haltheter var dobbelt så høy når det var madrasser i liggebåsene sammenlignet med sand. Den totale liggetiden varierende ikke med underlaget, men det var forskjeller i frekvensen av liggeperioder og hvor lenge hver liggeperiode varte. Kyr som hadde liggebåser med madrasser med lite strø hadde høyere forekomst av jurbetennelse. Forsker Ken Nordlund anbefaler at det bør legges inn polstring under madrassene og minimum to tommer med strø oppå for å forbedre komforten.

Kilde: AgWeb.com

Mastitt gir dårligere fruktbarhet

Forskning ved Universitetet i Tennessee og Georgia i USA viser at mastitt gir dårligere fruktbarhet. Årsaken til denne sammenhengen er imidlertid fortsatt ukjent.

Konklusjonen på de undersøkelser som har blitt gjort er at kyr som får mastitt før første inseminasjon har lengre KFI (dager fra Kalving til Første Inseminasjon), blir senere drektige og må insemineres flere ganger.

Forskerne har også sett på sammenhengen mellom celletall og fruktbarhet i Holstein-besetninger. Besetningene med høye celletall hadde lengre KFI, kyrne ble senere drektige og hadde lengre kalvingsintervall. Antall inseminasjoner per drektighet økte også med økende celletall.

Kilde: AgWeb.com

Nuppi fra Alvodal

■ Her tar Kristian Stormoen (9) og Lisbeth Røe (10) en titt på dagens nye kalver. 9. september i fjor fikk Nuppi kukalven Skjønnborg og ble samtidig tippoldemor da oldebarnet 11 Snøkvite fikk kukalven Kvitsi. Kristian «eier» Snøkvite og bruker henne i blant som «ridehest» i fjøset. Både han og Snøkvite liker seg da, skriver mor Anne Marie Stormoen.

■ Fra Anne Marie Stormoen i Alvodal har vi mottatt dette trivelige brevet:

Jeg vil fortelle historien om 268 Nuppi, bjøllekua vår i mange år. Hun er tippoldemor og alle fem generasjonene levde 1. oktober 2003. Nuppi ble født i jula 1994. Den samme

høsten hadde den radiomerkede hannbjørnen Nuppi blitt skutt i Alvodal. Far min, Per Stormoen, mente at denne svarte kukalven måtte passe til å hete opp att etter bjørnen.

■ Her er bjøllekua Nuppi (midt på bildet) og dattera Andrea (til høyre) på vei til seters 20. juni 2003. Her har bølingen gått stien opp fra gården og er snart på setervegen. Anne Marie Stormoen forteller at det er en stor dag både for to- og firbeinte når turen går til seters. I fjor var ni barn og tre voksne med og gikk med buskapen på denne flyttedagen.

De fem generasjonene

268 Nuppi	Født: 1994	Far: 3852 Aksland
323 Andrea	Født: 1996	Far: 4848 Vik
361 Jenny	Født: 1998	Far: 115 Hasse (Jersey)
11 Snøkvite	Født: 2000	Far: 9159 Brenden (STN)
54 Kvitsi	Født: 2002	Far: 9152 Brenno (STN)

De fem generasjonene er en allsidig blanding av raser. Familien Stormoen har 13 NRF-kyr og fire kyr av blandingsrase: Jersey, STN og NRF.

Nuppi har i alle år vært ei solid og real ku. Nå ni år gammel mjølker hun atskillig mer i dagsmjølk enn åra før, på en veiing hadde hun 43,5 kilo i dagsavdrått. Hun kalva som kvige i desember og sinka seg litt i flere år og endte opp med kalving i mars. Da fikk hun litt tendenser til ketose og et omløp eller to, derfor flyttet vi henne til høstkalving og siden

den gang har hun ikke hatt problemer med noe slikt.

Nuppi er etter 3852 Aksland og kollet. Nesten alle hennes etterkommere har arvet kollet-egenskapen. Alle kalvene etter hennes egne kalver er kollete og vi har ei ku, ei kvige og en kukalv etter henne. Samme dag som hun kalvet i fjor høst, ble hun selv tippoldemor!

Smittevern i praksis

Det er mye trafikk på en gård i dag, og Olav Bakken ønsket å tilrettelegge slik at det ble enklere for transportørene samtidig som han fikk styrt fremmed trafikk utenom inntunet. Han ble tipset av veterinæren sin, Jan Inge Holøymoen, om Smittevernpakka fra Helsetjenesten for storfe. Jan Inge ble trukket aktivt med i utformingen av løsningene og begge er fornøyd med resultatet.

Rasmus Lang-Ree – tekst og foto

– Tidligere var det tungvint, og tankbilsjåføren måtte rygge ut på plenen for å komme til mjølkerommet. Å få dyra ut på slaktebilen var heller ingen enkel jobb, og jeg gruet meg litt på forhånd når dette skulle skje, forteller Olav Bakken.

Inntun og uttun

Løsningen ble å anlegge et uttun med egen innkjørsel. Det ble bygd nytt mjølkerom som er plassert slik at tankbilsjåføren har lett adgang. Ved siden av det nye mjølkerommet ble to små silokummer fjernet, og dermed var det plass for å få etablert smittesluse for besøkende. Møkkkjelleren under ungdryfjøsset går litt utover fjøsveggen på denne siden og fungerer som plating ved levering av dyr.

Dyrebilsjåføren kan nå legge lemmen direkte ned på plattingen, og det er plan utgang fra fjøsset til dyrebilen. Fra to binger på innsida av døra kan dyra enkelt ledes ut på dyrebilen uten at sjåføren behøver å gå inn i fjøsset.

– Leveringen av okser går nå som en drøm og den negative stemningen det var rundt dette tidligere er borte, sier Olav Bakken.

Innkjøp av kalver for oppføring er en smitterisiko. Olav Bakken er nøye med at alle kalver har helseattest og at kalvene transporteres direkte fra leverandør. Hittil har

På Bakken gård på Tolga har de tatt smittevern på alvor. «Fremmed trafikk» styres mot uttunet, og alle besøkende må gjennom smittesluse før de kommer inn i fjøsset.

dette gått bra, og eneste ulumskheten han har fått med på lasset har vært lus.

Smittesluse

Felleskjøpet bidro med planløsning til smitteslusa. Det er fliser både på vegger og golv. I golvet er det varmekabler, og skillet mellom «fremmed sone» og «gårdens sone» er markert med tverrgående rist med sluk i golvet under og røde fliser på veggen. Med håndvask og spylemuligheter har veterinæren og andre besøkende fått et funksjonelt sted for å skifte klær og fottøy.

Er det noe du ville ha gjort annerledes hvis du skulle bygd smitteslusa på nytt?

– Jeg har valgt å legge sklisikre fliser i deler av golvet, men dette er jeg i tvil om er nødvendig. De sklisikre flisene er vanskelig å holde rene, og de vanlige golvflisene blir heller ikke så glatte at det er noe problem, sier Olav.

Han synes det er vanskelig å angi noen prislapp på moroa, men når bonden selv er flislegger og en del av flisene er overskuddslager etter byggingen av mjølkerommet blir ikke kostnadene avskrekkende.

Et positivt omdømme er viktig for husdyrbruket, og smittevern kan i noen tilfeller komme i konflikt med dette.

– De tidligere forbudsplakatene («Stopp – ingen adgang») synes jeg ble feil overfor vår omverden. Folk må jo lure på hva som foregår bak slike skilt. Derfor er det positivt at

plakatene i Smittevernpakka argumenterer istedenfor bare å si stopp, sier Olav Bakken.

Bonden som bestemmer

Veterinær Jan Inge Holøymoen presiserer at det er bonden som skal stille krav til hvordan folk som kommer til gården skal opptre for å unngå å dra smitte inn i fjøsset. Persontrafikken må styres utenom mjølkerommet, og besøkende må anvende klær og fottøy som bonden stiller til rådighet. Videre understreker han betydningen av rydding og reinhold.

– Det hjelper lite å bygge flotte smittesluser og mjølkerom, dersom en ikke tar rydding og reinhold på alvor. Jeg har erfart andre steder at når de nye rommene er tatt i bruk, så slapper en av på hygienekravene og tror at resten skal gå av seg sjøl. Men slik er det nå en gang ikke, sier Holøymoen og fortsetter;

– Det har skjedd mye positivt på dette området de siste årene. Producentlaget på Tolga kjøpte inn frakker og støvler til alle produsentene for syv til åtte år siden og dette var et veldig bra tiltak. Skal vi forebygge mot å få smitte inn på fjøsset må rutinene være på plass, og jeg ser ingen grunn til at vi på storfesida skal være mer slumsete med dette enn svineprodusentene, avslutter han.

Olav Bakken er helt enig:

– Det er viktig å etablere gode rutiner på forhånd. Det er ikke spørsmål om vi får nye sjukdommer hit til landet men når, og da er det viktig at vi er beredt!

Bakken gård i Tolga kommune i Hedmark

- Tove Mette og Olav Bakken
- 380 dekar (175 dekar egen jord)
- 20 årskyr
- Kvote på 117 tonn
- 7 000 kg i avdrått
- Kjøttproduksjon på innkjøpte kalver

Smittevernpakka

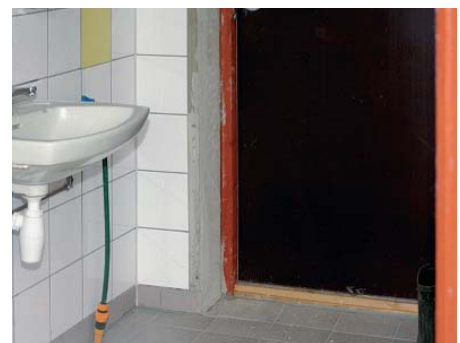
Smittevernpakka er et tilbud fra Helsetjenesten for storfe. Tilbudet består av en pakke med nyttig materiell om smittevern og en gjennomgang med veterinær og en gjennomgang med veterinær av mulighetene den enkelte besetning har for bedre smittebeskyttelse. Er du interesserte kan du henvende deg til din veterinær, rådgiver eller regional helsetjenesteansvarlig.

■ Innkjøring til inntunet på Bakken gård.

■ Smittevernpakka innebærer et tett samarbeid mellom veterinær og bonde. Her får bonde Olav Bakken (t.v.) en nyttig påskjønnelse fra veterinær Jan Inge Holøymoen.

■ Gode vaske- og spylemuligheter er en viktig del av en smittesluse.

■ Sørg for godt fall mot sluk under rista slik at vann og møkk dreneres bort.

Ny helseattest for LIVDYRHANDEL

Rasmus Lang-Ree

Fra nyttår ble den gamle livdyrattesten erstattet av en ny helseattest utarbeidet av Helsetjenesten for storfe. Helseattesten skal brukes ved all livdyrhandel. Ved handel innen en region er det tilstrekkelig med egenerklæring fra selger.

■ Kerstin Plym Forshell ved Helsetjenesten for storfe kan fortelle at nyordningen innebærer at landet er delt inn i fire regioner. Både for å redusere risikoen for smittespredning over store avstander og for å unngå lange transporter av levende dyr, er det ønskelig at livdyrhandelen skjer så lokalt som mulig. Ved omsetning av dyr innenfor en region er det tilstrekkelig at selger selv fyller ut helseattesten (egenerklæring). Er det derimot snakk om salg på tvers av regiongrensene vil det være nødvendig at helseattesten er undertegnet av veterinær.

Hvorfor har dere åpnet for at selger selv kan fylle ut helseattest ved omsetning innen region?

– Dette er gjort fordi vi mener det er riktig å legge et større ansvar på bonden for at livdyromsetning skal skje på en trygg måte. Det bør i første rekke være i kjøpers og selgers interesse at dyr som omsettes er friske, sier Kristin Plym Forshell. Hun legger til at offentlige reguleringer av handel med dyr (for eksempel soneforskrift) vil være overordnet. Dette betyr at det i perioder kan bli krav om veteri-

nærattest også ved handel innen region.

Slakterienes livdyrrekspedisjoner vil i første omgang ha ansvar for distribusjon av Helseattestene. Livdyrrekspedisjonene håndterer de fleste salg av livdyr, og de vil arkivere en kopi av attesten. Kjøper skal ha originalen, mens selger beholder en kopi av attesten. Hvis det er noen som skal selge dyr helt i egen region kan de også henvende seg til livdyrrekspedisjonen for å få tilsendt helseattester.

Fokus på besetningens helsetatus

Hva er den største forskjellen på Helseattesten i forhold til den gamle livdyrattesten?

– Vi går fra kontroll av enkelt dyr til å attestere hele besetningens helsestatus. I tillegg til at dyret som skal selges er friskt er det av stor betydning at det kommer fra en besetning med god helsestatus, forteller Kerstin Plym Forshell i Helsetjenesten for storfe.

Livdyrregionene

Statistikk fra perioden 1999–2001 utarbeidet av Olav Østerås/Kerstin Plym Forshell viste at 83 prosent av alle dyr ble solgt innenfor samme fylke. Av de 17 prosentene som passerer fylkesgrensen går 42 prosent til nabolaget. Dette betyr at det er en liten del av livdyrhandelen som vil gå på tvers av regiongrensene.

■ Veterinær Kerstin Plym Forshell ved Helsetjenesten for storfe. Foto: Jan Erik Kjær

Hun understreker videre at det vil være et framskritt at alle dyr som selges følges av en attest og ikke bare de voksne dyra som tidligere. Helseattesten skal gi informasjon om besetningens status både når det gjelder smittsomme sykdommer, produksjonssykdommer, behandling for parasitter og klauvskjæring. De fleste av opplysningene som skal inn i Helseattesten vil selger kunne finne i Helseutskriften. Helseattesten vil også tilfredstille aktuelle KSL-krav.

Kjøp av livdyr representerer en stor risiko for å få smitte inn i besetningen hvis en ikke tar forholdsregler. Kerstin Plym Forshell oppfordrer derfor til at helseattesten tas i bruk ved all livdyrhandel så snart som mulig. ■

Sand er tingen

En feltundersøkelse gjennomført ved universitetet i Wisconsin viste at sand var et klart bedre underlag enn madrasser for kua. Forekomsten av haltheter var dobbelt så høy når det var madrasser i liggebåsene sammenlignet med sand. Den totale liggetiden varierende ikke med underlaget, men det var forskjeller i frekvensen av liggeperioder og hvor lenge hver liggeperiode varte. Kyr som hadde liggebåser med madrasser med lite strø hadde høyere forekomst av jurbetennelse. Forsker Ken Nordlund anbefaler at det bør legges inn polstring under madrassene og minimum to tommer med strø oppå for å forbedre komforten.

Kilde: AgWeb.com

Mastitt gir dårligere fruktbarhet

Forskning ved Universitetet i Tennessee og Georgia i USA viser at mastitt gir dårligere fruktbarhet. Årsaken til denne sammenhengen er imidlertid fortsatt ukjent.

Konklusjonen på de undersøkelser som har blitt gjort er at kyr som får mastitt før første inseminasjon har lengre KFI (dager fra Kalving til Første Inseminasjon), blir senere drektige og må insemineres flere ganger.

Forskerne har også sett på sammenhengen mellom celletall og fruktbarhet i Holstein-besetninger. Besetningene med høye celletall hadde lengre KFI, kyrne ble senere drektige og hadde lengre kalvingsintervall. Antall inseminasjoner per drektighet økte også med økende celletall.

Kilde: AgWeb.com

Nuppi fra Alvodal

■ Her tar Kristian Stormoen (9) og Lisbeth Røe (10) en titt på dagens nye kalver. 9. september i fjor fikk Nuppi kukalven Skjønnborg og ble samtidig tippoldemor da oldebarnet 11 Snøkvite fikk kukalven Kvitsi. Kristian «eier» Snøkvite og bruker henne i blant som «ridehest» i fjøset. Både han og Snøkvite liker seg da, skriver mor Anne Marie Stormoen.

■ Fra Anne Marie Stormoen i Alvodal har vi mottatt dette trivelige brevet:

Jeg vil fortelle historien om 268 Nuppi, bjøllekua vår i mange år. Hun er tippoldemor og alle fem generasjonene levde 1. oktober 2003. Nuppi ble født i jula 1994. Den samme

høsten hadde den radiomerkede hannbjørnen Nuppi blitt skutt i Alvodal. Far min, Per Stormoen, mente at denne svarte kukalven måtte passe til å hete opp att etter bjørnen.

■ Her er bjøllekua Nuppi (midt på bildet) og dattera Andrea (til høyre) på vei til seters 20. juni 2003. Her har bølingen gått stien opp fra gården og er snart på setervegen. Anne Marie Stormoen forteller at det er en stor dag både for to- og firbeinte når turen går til seters. I fjor var ni barn og tre voksne med og gikk med buskapen på denne flyttedagen.

De fem generasjonene

268 Nuppi	Født: 1994	Far: 3852 Aksland
323 Andrea	Født: 1996	Far: 4848 Vik
361 Jenny	Født: 1998	Far: 115 Hasse (Jersey)
11 Snøkvite	Født: 2000	Far: 9159 Brenden (STN)
54 Kvitsi	Født: 2002	Far: 9152 Brenno (STN)

De fem generasjonene er en allsidig blanding av raser. Familien Stormoen har 13 NRF-kyr og fire kyr av blandingsrase: Jersey, STN og NRF.

Nuppi har i alle år vært ei solid og real ku. Nå ni år gammel mjølker hun atskillig mer i dagsmjølk enn åra før, på en veiing hadde hun 43,5 kilo i dagsavdrått. Hun kalva som kvige i desember og sinka seg litt i flere år og endte opp med kalving i mars. Da fikk hun litt tendenser til ketose og et omløp eller to, derfor flyttet vi henne til høstkalving og siden

den gang har hun ikke hatt problemer med noe slikt.

Nuppi er etter 3852 Aksland og kollet. Nesten alle hennes etterkommere har arvet kollet-egenskapen. Alle kalvene etter hennes egne kalver er kollete og vi har ei ku, ei kvige og en kukalv etter henne. Samme dag som hun kalvet i fjor høst, ble hun selv tippoldemor!

Fra gamle steinmurer til mjølkerobot

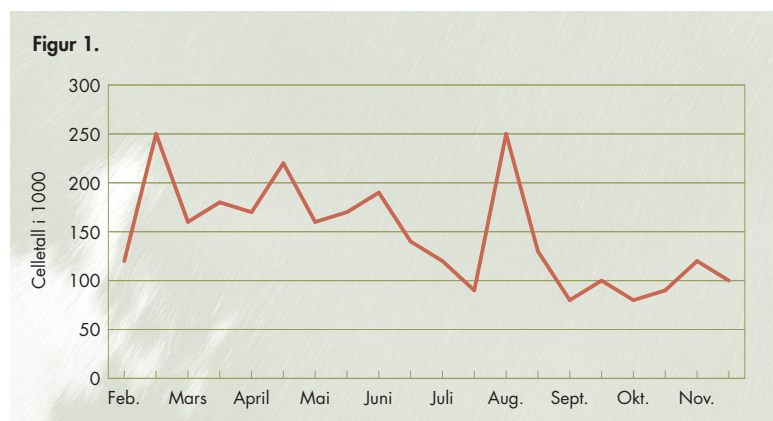
Det var stor spenning da vi etter om lag ett års byggetid, den 6. august i fjor skulle sette inn mjølkekyrne i det nye fjøset. Som alle andre byggeplasser var det hektisk aktivitet helt til siste time før innflytting. Vi var meget spente på hvordan dyra ville takle det nye systemet. Hvordan ville mjølkekvaliteten utvikle seg, hvor mange dyr måtte vi slakte ut på grunn av forskjellige problemer og hvordan ville teknikken fungere? Nå har vi drevet i noe over fire måneder, og har fått noen erfaringer.

Rolf Øyvind Thune, lektor ved Tomb Jordbrukskole – tekst og foto

Dyra

Mjølkekyrne hadde gått på beite hele sommeren og var i god form. I tillegg hadde vi på forhånd tatt bakteriologiske prøver av alle spenene i hele besetningen. Alle kyr med resistente bakterier ble slaktet ut med hard hånd, uavhengig av ytelse og stamtavle. Vi hadde nå en gedigen mulighet til å rydde uønskede bakterier av veien. Bakterier var eneste utslaktingsårsak før innflytting. Etter innflytting har vi ikke slaktet ut ei eneste ku på grunn av bein- eller jurhelseproblemer. Vi måtte selge ei kvige som liv på grunn av svært korte spener. Resten av kyrne, også ei ku hvor mjølkemaskinene måtte holdes på manuelt under hele mjølkinga i båsfjøset, har mjølkeroboten klart å takle. Alle kyrne har også akseptert roboten.

Vi har valgt et system med guidet kutrafikk. Det vil si at kyrne må gjennom mjølkeroboten eller en elektronisk port for å komme fra liggeavdelingen til førbrettet. Det var mye jobb de tre første dagene med å få kyrne til å skjønne systemet og få de til å ville gå i mjølkeroboten. Men allerede etter en uke var det frivillige antall mjølkinger oppe

i over 2 per døgn i snitt. Etter 14 dager var vi oppe i 2,5 mjølkinger per døgn. Per i dag ligger vi mellom 2,6 og 2,8 mjølkinger per døgn. Det er svært få kyr som må hentes inn manuelt, omtrent ei ku – ikke den samme hver gang – per dag.

Gummimatter i gangarealene

Vi valgte å legge gummimatter i gangarealene, for å gi kyrne et mykere underlag og for å unngå klauvproblemer. Som tidligere nevnt har vi ikke slaktet kyr på grunn av beinproblemer etter innflytting. Vi gir mye av æren for dette til gummimattene. Dyra står veldig godt, også når de rir. De går også veldig lett og ledig. En ulempe med

mattene er at to kyr er så fornøyd med gulvet at de heller legger seg i gangarealene enn i liggebåsene. Dette skyldes nok at de i båsfjøset ikke hadde annet enn strødd betonggulv til underlag, og at gummimattene er svært attraktive i forhold til dette. Likevel er det et lite problem med disse kyrne, fordi de også har skjont at gjødselskrapa stopper for kyr som ligger. Derfor blir ikke gangarealene skrapet ofte nok, og gjødselskrapa må restarter manuelt. Det er mye som tyder på at veien til slaktebenken er rimelig kort for disse kyrne så snart kvota er fylt opp. En annen fordel med gummimattene er at gulvet blir veldig rent og tørt etter at skrapa har gått. Dette skulle også borge for

På Tomb Jordbruksskole har det blitt produsert mjølk innenfor 1,5 meter tykke steinmurer i generasjoner.

Høsten 2002 startet derimot byggingen av et nytt og moderne fjøs. Resultatet er 72 liggebåser med madrass, gangareal med gummimatter, automatisk mjølking, automatisk fullfôrutføring, automatiske gjødseltrekk og fornøyde kyr.

■ 6. august i fjor åpnet statsminister Kjell Magne Bondevik det nye fjøset på Tomb Jordbruksskole.

god klauvhelse. Vi er også forbedret på at vi må til med noe oftere klauvskjæring enn vi ellers hadde trengt å gjøre.

I enden av gangarealet er det lagt spaltegulv som skrapene går ut på, og gjødsla faller ned i en tverrgående flyterenne. Vi valgte spalter fordi vi ønsket å sikre oss mot at kalver skulle følge med skrapene ned i gjødselrenna. Dette er et av de få svake punktene vi har funnet så langt. Spalteåpningen ligger i lengderetningen av skrapene. Det fører til litt for dårlig gjennomgang av gjødsla. På de to gangarealene som ligger mellom liggebåser er det for lite trafikk til at gjødsla blir tråkket gjennom. Derfor må det til noe manuell skrapejobb. For å ha løst dette skulle spalteåpningene vært 45° eller 90° på skraperetningen. Vi valgte også enkeltspalter. Disse krever en mer nøyaktig jobb ved nedlegging for at de skal ligge rolig. Men vi har nok en mistanke om at de ikke har like lang levetid som dobbel eller trippelspalter. Når alle kyrne står med bakbeina på ei eller to enkle spalter er det stor bevegelse i planken, den er ikke stiv nok. Når spaltene ligger på langs av fôrbrettet og ikke på tvers anbefaler vi nok dobbel- eller trippelspalter.

Mjølke kvalitet

Det har vært skrevet mye om mjølkekvaliteten ved overgang til automatisk mjølking. Vi var også spente på hvordan mjølkekvaliteten hos oss kom til å endre seg. Figur 1 viser hvordan celletallet utviklet seg fra seks måneder før innflytting og til og med november. Den viser helt klart at celletallet faktisk har gått noe ned fra båsjet. Her må det legges til at vi som driver skole har svært mange hender som deltar i mjølking, noe som helt klart

setter et preg på celletallet. I tillegg slaktet vi også ut alle kyr med resistente mastittbakterier. Det er svært sannsynlig at disse kyrne hadde noe høyere celletall en gjennomsnittet i besetningen. Figuren viser også at celletallet gikk raskt opp rett etter at vi satte i gang mjølkinga. Etter fire dagers drift var celletallet 230 000, men allerede etter 14 dager var det nede i 130 000. Nå er vi nede på et stabilt celletall mellom 80 og 100 000. Alt i alt er vi meget godt fornøyd med at celletallet faktisk har gått noe ned.

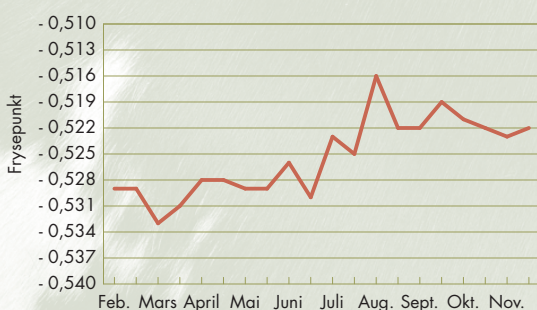
Bactoscanmålingene har også vært svært gode. Disse har gått litt opp og ned, men har aldri vært over 16 000 (figur 2). Det tyder derfor på at reinholdet så langt har vært tilfredsstillende. Frysepunktprøvene viste etter fire dager $-0,516$ (figur 3). Det er innenfor kravet til elite-mjølke, men likevel var det for lavt. Feilen viste seg imidlertid å være svært enkel. Vi har montert et røkjølningssystem som forkjøler mjølka til ca 17°C før den går på tanken. Dette var ikke nivellert skikkelig. Derfor samlet det seg vann i det systemet etter vasking. Når dette var rettet på var frysepunktet tilbake på ca $-0,522$. Av andre interessante kvalitetsparametere har innholdet av frie fettsyrer blitt målt til 0,4 og mengden sporer i mjølka har vært lav.

Fullfôr

På Tomb valgte vi å gå over til fullfôr. Etter en lang rekke vurderinger endte vi opp med et helautomatisk anlegg fra Mullerup. Dette er et skinnegående system, som kan føre inntil 16 dyregrupper med forskjellige fullfôrblandinger. Fullfôrvogna henter selv alle ingrediensene, surfôr, poteter, kål, valsa bygg, mineralnæring, halm og kraftfôr i meng-

Fortsetter neste side

Figur 3.

Fra gamle steinmurer til mjølkerobot

Fortsetter fra foregående side

der som på forhånd er programmert. Deretter går den til en blandestasjon. På den måten kan vi på en enkel måte også med fullfôr lage rasjoner tilpasset de enkelte dyregruppers behov med lite arbeid. Dette er et avansert system, og har nok vist seg å være noe mer sårbart enn mjølkeroboten.

Et av problemene er å komme gjennom døra. Den er utstyrt med en automatisk døråpner. Dette måtte vi sette inn på grunn av brannsikring. Det har hendt at vogna har stoppet her. Problemet ligger ikke på fullfôrvogna i seg selv, men på en litt for svak døråpner. Viktigere er det at vogna er noe mer sårbar ved bruk av store mengder halm. Halm er lett, og det «lurer» vogna til å tro at den er tom. Derfor blir det liggende noe halm som hindrer bunnluka i å tette skikkelig, dermed stopper vogna. Dette er et forhold det går an å tilpasse seg, slik at ved rett bruk er ikke dette noe problem. Som med mange andre valgte løsninger blir det noen fordeler og noen ulemper.

Arbeidsbesparing

Vi driver skole, og har fortsatt tenkt å lære våre elever og framtidens bønder å mjølke på vanlig måte. Derfor har vi også investert i en enkel 1 x 3 fiskebeinsstall. Her vil vi i perioder kjøre tradisjonell mjølkeundervisning. Det har ligget bak alt vi har gjort at undervisning skal kunne gjennomføres målrettet og pedagogisk.

Å kjøre inn et komplett nytt driftssystem tar tid, mer tid enn man tror. Det er mye nytt som skal læres, nye rutiner, nytt utstyr og mye data. Fra skolens side har det vært satt på litt for lite folk i innkjøringsperioden. Til andre som skal starte opp med et nytt fjøs eller

■ For å gi kyrne et mykere underlag og for forsøke å unngå klauvproblemer er det lagt gummimatter i gangarealene.

bygge for å spare arbeid, er det viktig å være klar over at det går tid, minst seks måneder, før all arbeidsinnsparing kan tas ut. Det er derfor

viktig å ha nok hjelp og ikke bli skuffet over hvor lite rasjonelt det nye fjøset er. Dette må sees på som en del av investeringen. ■

Nytt fra Storfekjøttkontrollen

Storfekjøttkontrollen er en landsomfattende husdyrkontroll for kjøttfe og kjøttfekrysninger, driftet av Fagsenteret for kjøtt.

Grethe Ringdal og Cecilie Ausland
FAGSENTERET for kjøtt

Årsrapport for 2003

I begynnelsen av februar ble det sendt ut årsrapport til alle medlemmene i Storfekjøttkontrollen. Ammekubesetningene har fått en besetningsrapport som sammenligner besetningen med landsmiddel. De medlemmene som har over fem dyr av de vanligste rasene får i tillegg en egen raserapport. Raserapporten tar utgangspunkt i alle renrasa dyr på gården og sammenligner med alle dyr av samme rase i kontrollen.

Føringsdyrbesetninger får tilsendt en egen årsutskrift. Denne rapporten tar for seg slakteresultater og tilvekster på innkjøpte dyr som føres opp til slakt. For å få en rapport må det være minimum fem innkjøpte føringsdyr som er blitt slaktet i 2003. Kriteriet for å bli regnet som føringsdyr, er at dyrene må være klassifisert som kalv, ung okse, kastrat eller kvige.

Hvis det er feil i datagrunnlaget, eller det manglet opplysninger til fristen, kan dette rettes opp og den lokale rådgiver kan bestille en ny årsrapport for deg.

For å få en ny årsrapport må rådgiveren bestille den innen 1. april. Derfor bør rettingene være gjort i god tid før fristen.

Avlsverdier

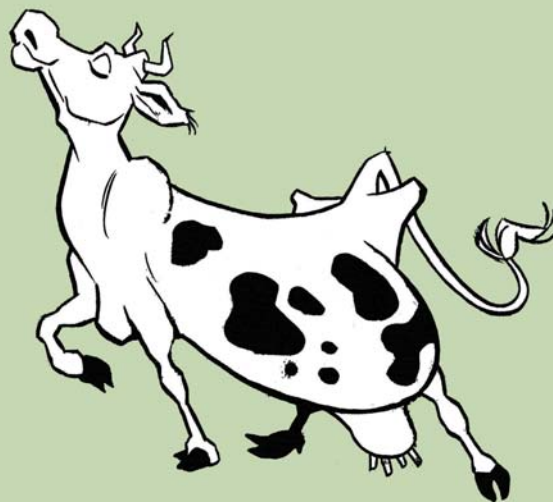
Samtidig med årsrapporten ble det også beregnet avlsverdiene for medlemmer i Storfekjøttkontrollen. For å komme med på listen må dyret være minst 75 prosent av en av rasene Limousin, Simmental, Charolais, Hereford eller Aberdeen Angus. Dyret må ha registrert fødselsvekt, og enkelte andre kriterier må også oppfylles for at dyret skal få avlsverdier. For å få nærmere informasjon om avlsverdieregningen, kan du ta kontakt med Norsk Kjøttfeavlslag. Nye avlsverdier blir beregnet i juni 2004.

De som har bondeversjon, kan lese inn avlsverdiene i programmet. Datafil med avlsverdiene får du fra rådgiver hvis rådgiver sender for deg. Sender du selv, kan du hente avlsverdiene på internett. Når du har fått lest inn verdiene i programmet ditt, kan du få en oversikt over alle dyrene som har fått avlsverdier i rapporten «Avlsverdiliste». Her kan du sammenligne dyr og rangere dem selv etter ulike kriterier.

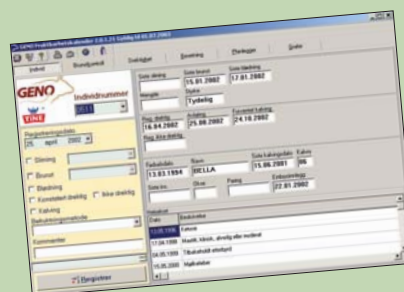
Kjøttfeavlslaget anbefaler alle medlemmene å veie dyrene sine. På den måten vil avlsverdiene bli mye sikrere. Uten egne vekter vil man kun ha informasjon fra slektingene til dyret å basere avlsverdiene på.

Les mer om Storfekjøttkontrollen på internett
www.fagkjott.no/storfekjøttkontrollen

Når er kua brunstig?

Geno Fruktbarhetskalender hjelper deg med å finne ut hvilke dyr som forventes å komme i brunst.

Les mer om Geno Fruktbarhetskalender på www.geno.no under produkter og tjenester

Priser og bestilling:

Ett års abonnement koster kr 500,- + mva for medlemmer i Geno (950,- for ikke medlemmer). Ved bestilling i februar og mars får du prisreduksjon og betaler kr 200,-. Du vil ha tilgang til programmet frem til 1. juli 2004. Bestilles på telefon 62 52 06 00 eller e-post: geno@geno.no

Fremtidsbonden

Før jul arrangerte Høgskolen i Nord-Trøndelag i samarbeid med Fylkesmannens landbruksavdeling i fylket et seminar om fremtidsbonden. Temaene dreide seg om hvordan den norske bonden kan tilpasse seg fremtiden.

■ – Det er jo et paradoks at bøndene synes det er dyrt å gå på kurs, men ikke å kjøpe traktor..., sier førsteamanuensis ved HiNT, Hanne Solheim Hansen.

Kompetanse for fremtiden

– Bøndene må bli villige til å bruke ressurser og øke sin egen kompetanse, sa førsteamanuensis ved Høgskolen i Nord-Trøndelag, Hanne Solheim Hansen, på seminaret.

■ I den endringstiden vi er inne i er bøndene helt avhengige av veiledning for å kunne utvikle seg til å møte morgendagen. Solheim Hansens tema dreide se derfor om spørsmålet: Blir fremtidsbonden tilbudt riktig kompetanse?

Slik Solheim Hansen ser det er forbrukernes forventninger til matproduzentene todelt:

- Lavere priser. Dette innebærer mindre marginer mellom produktpriser og produksjonskostnader.
- Samtidig vektlegges produktkvalitet og produksjonskvalitet.

Todelt satsing

Med dette som bakteppe kan man så spørre seg om hvilke muligheter som ligger for fremtidsbonden? En løsning er selsagt sterk effektivisering av hele det norske landbruket, men Hanne Solheim Hansen mente dette ikke lar seg kombinere med produktkvalitet. Ikke minst vil dette kunne komme i konflikt med dyrevelferden. Derfor har hun tro på en todelt satsing for bøndene:

- Mulighet A: Spesialisering og optimalisering av driften.
- Mulighet B: Øke produktspekteret. Det vil si lokalt foredlede produkter og nye tilleggsnæringer.

For dem som velger å øke produktspekteret, er det i følge Solheim Hansen tre faktorer som er avgjø-

rende. En slik satsing må være basert på:

- Menneskelige ressurser. Dersom man skal satse på for eksempel turisme, krever det at du har de riktige personlige forutsetningene.
- Naturgitte ressurser. Hvilke produksjoner er mulige på din gård?
- Kapitalressuser. For eksempel å bruke maskinparken på en bedre måte.

– Man må tenke: Hm... Kanskje jeg også kan få det til! Men det krever større yrkesstolthet og et bredere utvalg av tjenester og produkter. Bondebefolkningen har vært for flinke til å omgås hverandre, de må lære seg til å se at andre tenker annerledes enn dem selv!, sa Hanne Solheim Hansen.

Kompetansebehov

Når det gjelder fremtidsbondens kompetansebehov, ser Solheim Hansen for seg at morgendagens bønder er avhengige av å ha:

- Produksjonskunnskap.
- Bransjetilpasset bedriftsledelse til de små bedriftene, det vil si gårdene.
- Markedsforståelse slik at man oppfatter signalene fra markedet og tilpasser seg dem.
- Økt kunnskap om personalledelse fordi flere og flere gårdbrukere i framtida vil ha folk ansatt.

Likevel understreket hun at bøndene har mange fordeler fordi de:

- Allerede kan minst en produksjon.
- Har erfaring fra å drive en bedrift.
- Har ofte en del kapital. Husk at også menneskelige ressurser er kapital!
- Har nærhet til forbrukeren (så lenge det varer...).
- Har tillit hos forbrukerne.

Solheim Hansen var litt i tvil om det som gis bøndene av muligheter for utvikling ikke er godt nok slik det fungerer i dag. Hun mener at det som tilbys bonden i dag er:

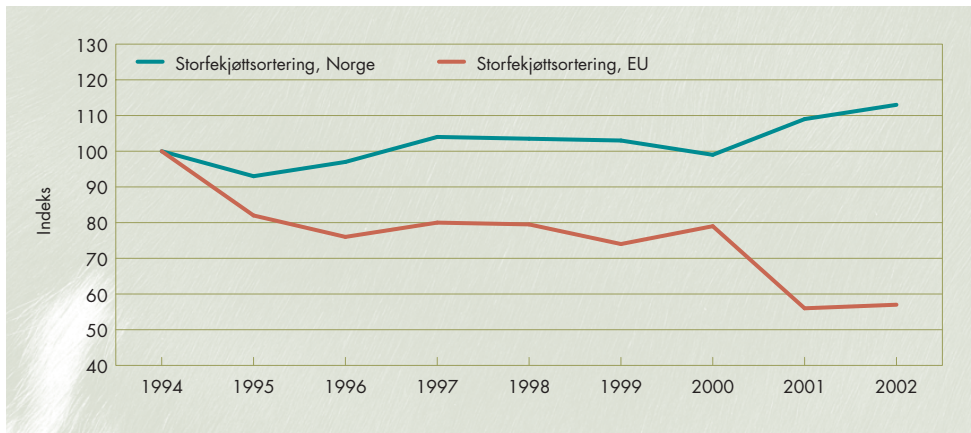
- Produksjonskompetanse innen tradisjonell produksjon og enkelte nisjeprodukter.
- Bransjespesifikk bedriftsledelse.
- Forretningsplanprosess.
- Generell markedskunnskap.

Like interessant er det å se på hva som ikke blir tilbudt bonden? Her mente Solheim Hansen det er åpenbare mangler og at fremtidsbonden også er avhengig av følgende:

- Motivasjon til å oppsøke kompetanse og stille krav til kompetansetilbyderne.
- Motivasjon fra samfunnet til å forbli bonde.
- Motivasjon fra samfunnet til å ta risiko.

Hanne Solheim Hansen hadde denne konklusjonen på sitt innlegg:

- Man må skreddersy kompetansetilbudet der det er ønskelig.
- Det bør innføres et krav om kompetansebevis hos bøndene. Dette fordi det gjør det lettere å oppsøke kompetanse, lettere å dokumentere produksjonskvalitet og fordi et kompetansebevis gir økt selvtilitt og status. ■

Figur 1.

Prisutviklingen for storfekjøttssortering i Norge og EU.

Orkla og fremtiden

Fagsjef ved Orkla Foods AS sitt Brüsselkontor, Aud Mari Folden, ga et innblikk i hvordan Nordens største produsent av merkevarer ønsker å møte fremtiden.

■ Orkla Foods AS hadde i 2002 driftsinntekter på 43 milliarder kroner og hadde 32 000 årsverk. Giganten har produksjon i 13 land. Forretningsideen går ut på å være:

- Den ledende utvikler, markedsfører og leverandør av næringsmidler i Norden, konsentrert rundt sterke, egne merkevarer og konseptløsninger.
- Blant de fem største merkevareleverandører av næringsmidler – med unntak av meieri- og kjøttprodukter – i Sentral- og Øst-Europa og i Russland og Ukraina.
- En av de ledende leverandørene i Europa av bakeingredienser til bakerier og næringsmiddelindustri (unntatt mel).

Lidl

Et av temaene Aud Mari Folden var innom var Lidl. Denne lavpriskjeden er som kjent på vei inn i det norske markedet. Folden viste hvilke følger det hadde fått i Finland ett år etter lanseringen:

- Lidl har om lag 40 butikker i Finland og 2–3 prosent av markedsandel.
- Lidls andel er vesentlig høyere i deres satsningskategorier.
- Lidls sortiment består av om lag 1000 varelinjer hvorav 85 prosent er såkalt private label (egne merkevarer). Av dette blir 11 prosent produsert i Finland, resten

er importert, hovedsakelig fra Tyskland.

- Den øvrige handelen har økt tilbudet av alternative produkter som skal fungere som priskonkurrenter.

Orklas reagere slik på at den tyske lavpriskjeden har begynt å spre seg:

- Lidl blir primært å betrakte som en konkurrent.
- Orklas strategi er å være en ledende merkevareleverandør med høy innovasjonsgrad og reklamestøtte som sikrer kategori-vekst.
- Orkla-selskapenes effektivitet skal bedres gjennom hele verdikjeden. Dette skal skje gjennom økt innovasjonstakt, kostnadsreduksjon og ved et tettere sam-

beid med kjedeprofiler som satser på merkevarer.

Landbrukspolitikken

Orkla Foods AS mener landbrukspolitikken i Norge er nødt til å endres for å gi mulighet for å tilpasse seg de framtidige rammebetingelsene. Folden sa at EØS-avtalen, EUs utvidelse mot øst og WTO-forhandlingene vil medføre økt internasjonal konkurranse. Derfor må landbrukspolitikken legges om før det skjer en mer omfattende liberalisering av importvernet.

Aud Mari Folden mente at opprettholdelse av landbrukets multifunksjonelle rolle ikke må knyttes til høye råvarepriser, men til budsjettoverføringer. Målprisene må også reduseres ned mot EU-nivå.

Slik Orkla-representanten så det, må bondens inntekter sikres gjennom:

- Færre og større bruk.
- Ved å opprettholde støttenivået så langt som mulig innenfor WTO-regelverket.
- Ved å redusere bondens kostnader (reduerte kraftfôrpriser og lemping på produksjonsregulerende tiltak) og ved å redusere skatter og avgifter. ■

■ – Økt internasjonalisering vil føre til at landbrukspolitikken må legges om, sa fagsjef ved Orkla Foods AS sitt Brüsselkontor, Aud Mari Folden.

Penger i krossing

Gunnar Årsvoll begynte med krossing av korn for ti år siden og har bare gode erfaringer. Han sår bygg på 100 dekar som går til krossing.

– Jeg tresker om lag 14 dager før modning. Det blir best resultat med en vannprosent i kornet på 30–35, men går greit ned til 25 som det ble i år, sier han.

Årets avling ble på 700 kilo per dekar, og med et vanninnhold på 25 prosent tilsvarer dette over 60 000 føreheter med krosset korn som kan erstatte kjøpt kraftfôr.

Lite ekstra arbeid

I stedet for å investere i eget krossetutstyr leies dette inn. Kornet tømmes direkte fra tresker til krosser og deretter i storsekker ute på jorden. Melasse tilsettes som ensileringsmiddel og storsekkene lagres inne på låven.

– Jeg tror jeg hadde brukt like mye tid om jeg hadde hatt eng som skulle høstes tre ganger, svarer Gunnar Årsvoll på spørsmålet om det er mye arbeid med dette. Når jeg fører bruker jeg trillebår og skuffe som rommer en førenhet. Siden jeg har automatiske avtakere kan jeg gjøre dette samtidig med at de siste kyrne mjølkes. Da mange har spurt om det ikke blir mye ekstraarbeid å føre med krosset korn har jeg gjort tidsstudier av meg selv. Daglig bruker jeg mindre enn ett kvarter på å gi kross morgen og kveld, og det er tid jeg uansett måtte ha tilbrakt i fjøset, avslutter han.

Hvordan blir lønnsomheten med krossing?

– Jeg har regnet ut at jeg har en netto på over 40 000 kroner etter at jeg har trukket fra leiekostnader på 10 000 kroner, sier Gunnar Årsvoll. Da har jeg ikke tatt med leie av tres-

Synkende marginer i mjølkeproduksjon gjør at det letes med lys og lykte etter måter å kutte kostnadene eller øke inntektene. Gunnar Årsvoll i Sandnes tjener gode penger på å krosse kornet, og undrer seg over at ikke flere satser på dette.

ker, fordi denne kostnaden hadde blitt den samme om jeg skulle levert kornet på mølla. Hvis jeg ikke hadde føret med krosset korn hadde jeg kommet til å brukt Formel Elite, og da er det enkelt å gjøre et overslag utifra differansen mellom byggprisen og prisen på dette kraftfôret. I tillegg øker proteinprosenten med 0,15 til 0,2 når jeg fører med kross og dette utgjør ytterligere 35–50 000 kroner, avslutter han.

Kyr som mjølker over 30 kilo får 5 føreheter kross, mellom 25 og 30 gis det 4 føreheter, de som mjølker mellom 20 og 25 kilo får 3 og de som mjølker mindre enn 20 kilo får en førenhet. Med såpass stort innslag av krosset korn i føringa er Formel Super valgt som kraftfôr for å få tilstrekkelig med PBV. Mineraltilskudd er også å anbefale når det føres med kross. Gunnar Årsvoll mener at mineralblanding hadde han kommet til å gitt uansett, slik at det ikke vil påvirke nettoen ved krossing. Grovfôret er ensilert raigras. Enga høstes tre ganger, mens fjerdeslåttan beites. Kross bidrar til økt variasjon i føringa og ikke minst en høyere andel av fiber.

Det er en brytningstid i Jær-jordbruken nå, og Gunnar Årsvoll kan fortelle at mens det var 26 bruk i grenda som leverte mjølk for tretti år siden er det nå bare tre igjen. De fleste har falt fra de senere åra. Samdrift er tidens melodi, men Gunnar synes dette med samdrifter har blitt litt forkjørt. For mange deltakere i samdrifter er bare aktive

på papiret og tar seg jobb utenom, og da mener Gunnar det hadde vært mer renhårig med kvoteleie.

– Da kunne den som ville satse overta kvote og vi hadde spilt med åpne kort, sier han.

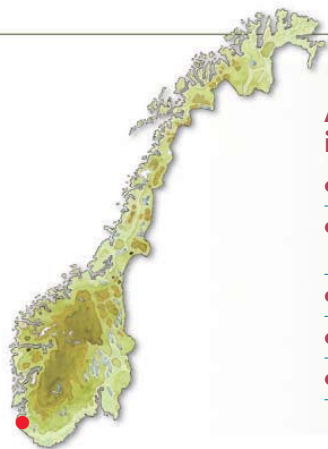
Bedre jur og mer mjølk

Avl har interessert Gunnar fra han begynte med ku som fjortenåring, og han mener utviklingen vi nå ser vil bli en stor utfordring for GENO. Særlig er han skeptisk til om NRF-kyrne har gode nok jur til robotmjølking. Han viser til en samdrift med både Holstein og NRF der de valgte å kutte ut NRF fordi speneplasseringen på Holstein-kyrne passet bedre til mjølkeroboten.

– Dette med for dårlige jur på NRF-kyrne ble tatt opp for mange år siden, men det var vanskelig å vinne gehør. Nå har signalene blitt tatt seriøst og kvigeregistreringene har blitt bedre, men GENO skal være forsiktig med å vise arroganse når det kommer kritiske innspill til avlsopplegget fra medlemmene, sier Gunnar Årsvoll.

Han tror at med store samdrifter vil vi se en økende spesialisering og ønske om mer vektlegging på mjølk.

– Det har vært mye snakk om at GENO må satse mer på mjølk i avlen, men det har de ikke gjort i siste årgang. Eliteokser rundt 90 i mjølkeindeks – selv om de kommer over 100 med protein og fett – vil ha negativ innvirkning på utviklingen, sier Gunnar.

Årsvoll gård i Sandnes kommune i Rogaland

- Eli og Gunnar Årsvoll
- 240 dekar dyrket – leier 40 dekar dyrket og 90 dekar kulturbeite
- 250 tonn i kvote
- 33 årskyr
- 7 800 kilo i avdrått

■ **Gunnar Årsvoll har satset på krossing av eget korn.**

Lynne er en annen egenskap Gunnar Årsvoll er opptatt av. Han mener lynne er viktig fordi en ikke er alene om å stelle dyra og ikke kan forvente at andre skal kjenne de like godt som en selv. Til tross for at det fortsatt er enkeltdyr som er for krasse, har det vært en forbedring på dette området de senere åra. Men den største utfordringen for GENO er nok gårdsoksen.

– Jeg ble skremt da jeg gikk meg en tur langs Jærstranda en dag og så hvor mange dyr som gikk sammen med okse, forteller Gunnar.

Med vårkalving og beite om sommeren er egen okse lettvinnt å ty til, men Gunnar tror også at kostnadene ved semin etter hvert spiller en rolle. ■

Økonomien i krossing på Årsvoll

Utgangspunktet er ei avling 70 tonn bygg med 25 prosent vann, pris bygg kr 1,78, pris Formel Elite 2,72:

Verdi som før:		
$70\ 000 \times 750/870 = 60\ 345\ \text{FEm} \times \text{kr } 2,72$		= kr 164 000
Verdi som korn levert mølla:		
$70\ 000 \times 100 - 25/100 - 15 = 61\ 800\ \text{kg} \times \text{kr } 1,78$		= kr 110 000
Fratrekk for leie av krosse-utstyr, sekker for lagring		= kr 10 000
Netto		= kr 44 000

På pluss-siden kommer meravling ved tidlig høsting, økning i proteinprosent og sparte kostnader til tørking/transport av korn.

På minus-siden kommer noe dyrere kraftfôr, ekstra arbeid i forbindelse med høsting/føring og eventuelt ekstrautgifter til mineraltilskudd.

DRØFT – utvikling av nye rådgivningsverktøy

I BUSKAP 1-2003 var det en artikkel som presenterte prosjektet DRØFT.

I DRØFT arbeides det med å lage verktøy som både viser hvor i produksjonen du har mest å hente økonomisk, hva du eventuelt bør gjøre for å få et bedre resultat og økonomiske konsekvenser av ulike valg du gjør.

■ DRØFT (Driftsøkonomi og Føringstrådgivning i TINE) er et prosjekt i regi TINE Produsentrådgivning med Høgskolen i Nord-Trøndelag, GENO, Fagsenteret for Kjøtt og Norges Bondelag som samarbeidspartnere.

Vi er nå i ferd med å utvikle en Web-basert fagbase hvor mye fagstoff blir tilgjengelig. Fagstoffet

blir presentert på 3 ulike nivå, der nivå 1 er konkrete råd/fakta, nivå 2 er litt mer forklarende stoff mens nivå 3 er fordypningsartikler. Alt stoff på nivå 1 er synlig på skjermen hele tiden, mens det er leseren selv som velger om en ønsker å fordype seg og hente fram stoff på nivå 2 og 3. For å sikre at vi ligger på et faglig rett nivå, samt

at de tekniske løsningene er brukervennlige er det en gruppe produsenter på Inhered som er med på det viktige testingsarbeidet. Lanseringstidspunkt for denne tjenesten er ikke satt.

I DRØFT har vi også videreutviklet tjenesten ØRT. Hva som er økonomisk mest gunstig avdrått-nivå, slaktealder på okser, dispo-

nering av areal m.m. varierer fra gård til gård ut fra ulike forutsetninger. ØRT er et beregningsprogram som viser økonomiske konsekvenser av ulike valg akkurat for deg og din gård. ØRT har også tidligere vært en etterspurt tjeneste, og med den videreutviklingen som er gjort tror vi at melkeprodusentene nå får tilbud om en enda bedre tjeneste.

– Ta kontakt med din rådgiver for mer opplysninger om ØRT, oppfordrer Jon Fløttum, fagsjef i TINE BA. ■

Meninger om KSL – Høring i TINE

TINE har laget et firesiders KSL-høringsdokument som er sendt til Arbeidsutvalgene i TINEs Produsentlag for uttalelse. Som vedlegg til denne følger også en grundig begrunnelse for kravene i KSL.

■ – Gjennom denne høringen er mjølkeprodusentene invitert til å vurdere både KSL-krav og revisjonsordninger. Vi vil bruke denne anledningen til en gjennomgang på hvordan vi i TINE vil bruke KSL. Det er positivt at dette skaper engasjement i arbeidsutvalgene, produsentlagene og regionselskapenes styrer, poengterer Bjørg Bruset.

Bakgrunnen for høringen

– KSL-ordningen har vært omdiskutert og kritisert, men den er kommet for å bli. TINEs kunder forlanger kvalitetssystem. Orkla krever det, McDonalds krever det og vi vet at alle vil kreve det i fremtiden, forteller Bjørg Bruset. Hun poengterer at målet med denne høringen er å finne fram til forbedringer som kan gjøre KSL til et enda bedre verktøy for oss i TINE:

- Bygge tillit/forbrukerpreferanse til norske landbruksprodukter
- Øke betalingsvilje for norske matvarer
- Skape felles profilering i markedet

Matvareproduksjon er avhengig av

tillit og er følsom for sviktende tillit. Matkvalitet og trygg mat har blitt mer og mer viktig.

Forbedringer – endringer

Med utgangspunkt i kravene og begrunnelsen for kravene, bør det vurderes om kravene bør endres eller om noen av kravene bør endres fra krav til anbefalinger. Dette siste vil først og fremst gjelde for de kravene som primært er styringsverktøy for drifta på gården og som har lite med matsikkerheten å gjøre. Det bør også vurderes om det er nye krav som bør tas inn.

– Gjennom denne høringen inviteres alle aktive TINE-produsenter til å vurdere både KSL-krav og revisjonsordninger, og ellers gi andre konstruktive synspunkter på KSL. Muligheten for å påvirke beslutningene er i høyeste grad til stede, poengterer Bruset.

Alle kravene i KSL er utledet fra profilen som sier at norskproduserte matvarer gjennom aktivt kvalitetsarbeid er:

- Smittefrie og uten skadelige fremmedstoff

- Etter forbrukernes ønsker med hensyn til utseende og smak
- Produsert med god dyrevelferd
- Produsert på en miljøvennlig måte
- Produsert i et trygt arbeidsmiljø som sikrer god helse for yrkesutøverne

KSL-permen på gården inneholder bl.a. de enkelte KSL-kravene innenfor dokumentasjon, helse, miljø og sikkerhet, planteproduksjon og miljø, og husdyr med mer.

KSL i TINE

For å få utbetalt TINEs KSL-tillegg på 10 øre pr liter melk må følgende krav oppfylles:

- Gjennomføre KSL egenrevisjon årlig og sende tilbakemelding til KSL-sekretariatet.
- Lukke avvik etter KSL-revisjon innen fristene.
- Medlemskap i Husdyrkontrollen (ku- og/eller geitekontrollen) og følge regelverket.
- Det skal ikke være registrert mer enn 1 avvik i innrapportering til ku- og geitekontrollen siste 12 måneder.

Mange meninger om KSL

Landbrukets Utredningskontor har gjort en undersøkelse om KSL. Resultatene viste at det var mest generell misnøye med papirmengde, byråkrater, byråkrati og rammevilkår. Hovedinntrykket fra fokusgruppene og gruppesamtalene var et rimelig positivt syn på KSL, men at systemet likevel har forbedringspotensiale. HMS ble trukket fram som svært viktig og positivt for gårdbrukerne og KSL-egenrevisjon og KSL-revisjon ble også vurdert positivt. Hovedinntrykket er at de som har hatt revisjon opplever dette som positivt.

TIDSPLAN:

1. Høringsfrist er satt til 1. april 2004 når det gjelder tilbakemelding fra produsentlagene til selskapene. Fristen sikrer at de Arbeidsutvalg som ønsker temaet drøftet på års-samlingene, får anledning til det.
2. Selskapene oppsummerer, evt. sak i regionstyrene før tilbakemelding til TINE BA innen 1. mai 2004.
3. Oppsummering i TINE BA – styrebehandling i TINE BA 25.–26. mai 2004.
4. Behandling av høringsuttalelsene fra alle KSL aktørene på et utvidet KSL møte 27.–28. mai 2004.